เอกสารวิชาการส่วนบุคคล

(Individual Study)

ประชาธิปไตยในอาเซียน

(Democracy in ASEAN)

จัดทำโดย นายพีรศักย จันทวรินทร์

รหัส ๒๕๐๑๕๖

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม

หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑

วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง ประชาธิปไตยในอาเซียน

ผู้เขียน นายพีรศักย จันทวรินทร์

หลักสูตร นิติธรรมรัฐเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑ (ปี ๒๕๕๖)

คำสำคัญ ประชาธิปไตย อาเซียน การมีส่วนร่วมทางการเมือง

ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จำนวน ๑๐ ประเทศ ซึ่งรวมตัวเป็นสมาคมอาเซียน มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่คล้ายคลึงกันอันเนื่องมาจากอิทธิพลของวิถีชีวิตแบบเอเชีย ระบบอุปถัมภ์ จิตสำนึกบุญคุณ การเชื่อผู้นำ และการพึ่งพากัน แต่อาเซียนมีรูปแบบการเมืองการปกครองและพัฒนาการประชาธิปไตยในระดับที่แตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับสภาพทางสังคม กลุ่มเชื้อชาติ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ อิทธิพลของเจ้าอาณานิคมในอดีต และการต่อสู้ทางอุดมการณ์ที่ต่างกัน โดยไม่สามารถที่จะชี้ได้ว่าประชาธิปไตยแบบใดดีกว่ากัน หากอยู่ที่การนำไปใช้ให้เป็นที่ยอมรับในแต่ละสังคมและใช้ให้เป็นพลังอำนาจของประเทศอย่างเหมาะสม

ขอบเขต คุณภาพและประสิทธิภาพของประชาธิปไตยแต่ละแบบ เป็นผลมาจากปัจจัยทางสังคมหลายประการ รวมทั้งบทบาทของผู้เล่นทางการเมือง สถาบันทางการเมืองต่าง ๆ และการจัดดุลอำนาจทางการเมือง โดยปรากฏแนวโน้มการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการเพิ่มระดับความเป็นประชาธิปไตยดีขึ้นในหลายประเทศ อันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ การเติบโตของชนชั้นกลาง และความต้องการสภาพการณ์ทางการเมืองที่เกื้อหนุนต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ รวมทั้งในการก้าวไปสู่การเป็นประชาคมอาเซียนที่มีความสัมพันธ์กันที่เหนียวแน่นยิ่งขึ้น

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

Abstract

Title	Democracy in ASEAN
Writer	Mr. Peerasak Chantavarin
Course	Rule of Law for Democracy, Class 1, 2013
Key Words	Democracy, ASEAN, Political Participation

Countries in Southeast Asian region, which unite as ASEAN, share similar political culture which is influenced by Asian way of life, patronage system, strong sense of obligation, getting acquainted in being follower and strong bond of social dependency. However, countries in ASEAN adopt different types of political module and enjoy different level of democracy which is resulted of different kinds of social environment, different ethnic groups, different historial experiences and different ideological struggle. In this regard, it is not possible to easily judge which type of democracy is better than the others since it is up to the respective country to found the democracy in a way that could transform it into national power.

Scope, quality and efficiency of each type of democracy are varied to different factors such as political players, political institutes and the balance of political power in that society. Trend nowadays reflects the increasing of political participation and the better level of democracy in many ASEAN countries. Such positive development is resulted of globalization, the growth of middle class and the need for improving political environment which will encourage development, stimulate economic growth and support the move towards closer ASEAN community.

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย ก

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ข

สารบัญ ค

บทที่ ๑ แง่มุมความสนใจ ๑

บทที่ ๒ แนวคิดและกรอบการพิจารณา ๔

หลักการประชาธิปไตย ๔

อาเซียนกับประชาธิปไตย ๖

ดัชนีประชาธิปไตย ๗

พรรคการเมืองในอาเซียน ๙

บทที่ ๓ สำรวจประชาธิปไตยในอาเซียน ๑๑

๑) ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ๑๑

๒) ระบอบประชาธิปไตยเชิงสังคมนิยม ๑๒

๓) ระบอบประชาธิปไตยแบบจำกัดการเข้าร่วม ๑๕

๔) ระบอบประชาธิปไตยแบบหลายพรรค ๑๗

บทที่ ๔ ข้อพิจารณาเรื่องประชาธิปไตย ๒๒

บทที่ ๔ สรุปและข้อคิดเห็น ๒๙

ข้อเสนอแนะ ๓๑

บรรณานุกรม

บทที่ ๑
แง่มุมความสนใจ

ประเทศไทยเป็นสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ “สมาคมอาเซียน” (Association of Southeast Asian Nations - ASEAN) ซึ่งประกอบด้วยประเทศที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จำนวน ๑๐ ประเทศ ได้แก่ บรูไนดารุสซาลาม กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย เมียนมาร์ ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม โดยแต่ละประเทศมีรูปแบบการปกครองที่แตกต่างกัน และไม่ได้เป็นองค์กรที่เหนียวแน่นแบบสหภาพยุโรป แต่ก็สามารถมีความร่วมมือระหว่างกันจนเป็นกลุ่มความร่วมมือภูมิภาคที่ได้รับความสำคัญจากประชาคมโลก และกำลังผนึกความร่วมมือระหว่างกันให้มากขึ้นโดยการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community – AEC) ในปี ๒๕๕๘

การพัฒนาองค์กรของอาเซียนดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่เร่งรัด และเป็นความร่วมมืออย่างหลวม ๆ ในทุกมิติ โดยคำนึงถึงหลักความเป็นอิสระและไม่แทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน แต่ก็สามารถดำเนินความร่วมมืออย่างเป็นผลดีจนเป็นองค์กรระดับภูมิภาคที่มีความสำคัญมากองค์กรหนึ่ง ความสำคัญและความสำเร็จของอาเซียนมาจากปัจจัยเรื่องที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และการดึงเอาพลังอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศในภูมิภาคมาใช้ร่วมกันอย่างเป็นผลดี โดยพลังอำนาจของแต่ละประเทศจะมีมากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับการมีระบบการเมืองที่มั่นคงหรือไม่ มีระบบเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวยต่อการนำพลังทางเศรษฐกิจมาใช้ได้อย่างไร และมีรัฐบาลที่มีความสามารถ มีเสถียรภาพ และดำเนินนโยบายอย่างเหมาะสม ตลอดจนมีผู้นำรัฐบาลที่ดีหรือไม่ ซึ่งรวมแล้วจะเป็นการนำเอาศักยภาพของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชาติและต่อองค์กรในภูมิภาคที่เป็นสมาชิก

ในทางการเมือง ประเทศสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศต่างก็อยู่ในกระแสประชาธิปไตยของโลกปัจจุบัน ซึ่งนอกจากแสดงถึงพัฒนาการของการตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในระดับที่สูงขึ้นแล้ว ยังเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นที่ฝ่ายการเมืองและภาครัฐต้องให้การสนับสนุนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพด้วย โดยเฉพาะความสำคัญที่มีต่อกลุ่มคนชั้นกลางที่เป็นกลุ่มขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของสังคม เนื่องจากบรรยากาศของประชาธิปไตยจะเอื้ออำนวยต่อการริเริ่มและการประกอบธุรกิจ ในขณะเดียวกันในภาคประชาชนเองที่มีระดับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ก็จะเพิ่มการให้ความสำคัญต่อการมีสิทธิทางการเมืองมากขึ้นโดยปริยาย ดังนั้น จึงเห็นการเปลี่ยนแปลงประชาธิปไตยในหลายประเทศอาเซียนมาเป็นลำดับ โดยประเทศที่มีระบบการเมืองแบบพหุนิยมก็จะมีกิจกรรมทางการเมืองที่กว้างขวางและเข้มข้นขึ้น และแม้แต่ประเทศที่ปกครองในระบอบสังคมนิยม เช่น เวียดนาม ก็จะเห็นความพยายามที่จะเพิ่มการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล โดยมีการเพิ่มการลงมติของสภาผู้แทนราษฎรในการให้ความเห็นชอบผลการปฏิบัติงานของรัฐมนตรีเป็นรายปี เป็นต้น

ในการนี้ ประชาธิปไตยมิใช่เป็นเรื่องเพียงรูปแบบ มิได้หมายถึงเพียงการเข้าคูหาเลือกตั้งเพื่อใช้สิทธิลงคะแนนเสียงในทางการเมือง มิได้หมายถึงการชุมนุมในท้องถนนเพื่อเรียกร้องหรือประท้วง แต่ยังเป็นเรื่องของสำนึกในสิทธิพลเมือง หน้าที่ของประชาชน การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบที่มีต่อส่วนรวม ในอันที่จะทำให้การดำเนินกิจกรรมประชาธิปไตยเป็นไปอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ ซึ่งเป็นเรื่องความสามารถของแต่ละสังคมในการผสมผสานพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้ให้เป็นคุณ แต่ในทางกลับกัน การใช้ประชาธิปไตยอย่างไม่เหมาะสมก็จะเป็นการบั่นทอนพลังอำนาจของประเทศ

การพัฒนาของอาเซียนมีทั้งลักษณะของการเรียนรู้ การเลียนแบบกัน และการแข่งขันกัน รวมทั้งในเรื่องประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ระหว่างระบบการเมืองเชิงปิดแบบสังคมนิยมหรือในระบบเปิดแบบพหุนิยม ซึ่งโดยที่สภาวะทางสังคมของประเทศในอาเซียนมีความคล้ายคลึงกันในการเป็นประเทศกำลังพัฒนา เป็นสังคมเอเชีย มีอิทธิพลของระบบอุปถัมภ์ จิตสำนึกบุญคุณ การเชื่อผู้นำและการพึ่งพากันตามวิถีชีวิตชนบท จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่าประชาธิปไตยในสภาวะแวดล้อมดังกล่าวมีรูปแบบและคุณภาพอย่างไร แตกต่างจากประชาธิปไตยแบบตะวันตกอย่างไร และประชาธิปไตยแบบไหนที่เหมาะสมกับประเทศในภูมิภาค อีกทั้งหากนำเอามิติทางศาสนาเข้ามาพิจารณาด้วย ได้แก่ การเป็นสังคมพุทธและอิสลาม จะมีผลต่อความเป็นประชาธิปไตยในแต่ละประเทศนั้น ๆ หรือไม่

นอกจากนี้ ปัจจัยเรื่องสภาพทางสังคมที่แตกต่างกัน องค์ประกอบของกลุ่มเชื้อชาติ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งอิทธิพลของเจ้าอาณานิคมในอดีต อิทธิพลของโลกยุคสงครามเย็นและการต่อสู้ทางอุดมการณ์ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็มีส่วนทำให้แต่ละประเทศในอาเซียนมีรูปแบบและพัฒนาการประชาธิปไตยในระดับที่แตกต่างกันด้วย ซึ่งก็ไม่สามารถที่จะชี้ชัดได้ว่าแบบใดเหนือกว่ากัน เนื่องจากประสิทธิภาพของประชาธิปไตยไม่ได้ขึ้นอยู่กับรูปแบบ แต่อยู่ที่กระบวนการนำไปใช้เป็นพลังอำนาจของประเทศได้อย่างเหมาะสม

อนึ่ง ยังเป็นเรื่องที่น่าพิจารณาด้วยว่าความเป็นประชาธิปไตยมีความสำคัญจริงหรือไม่ต่อการมีพลังอำนาจของประเทศ โดยมีตัวอย่างจีนที่มีประชาธิปไตยแบบจำกัดภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ แต่ก็สามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและสร้างศักยภาพของประเทศได้อย่างใหญ่หลวง จึงอาจเป็นประเด็นที่ประเทศในอาเซียนที่ปกครองในระบอบเดียวกัน ได้แก่ เวียดนามและลาว อาจกำลังเลือกว่าควรดำเนินตามรอยจีนต่อไป หรือควรเพิ่มระดับประชาธิปไตยในประเทศให้มากขึ้น หรือแม้แต่ประเทศที่ถือว่ามีรูปแบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกอย่างมาก เช่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และไทย ก็ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่าควรปรับเปลี่ยนระบบประชาธิปไตยที่เป็นอยู่อย่างไรจึงจะสอดคล้องกับสภาพสังคมของตน ในขณะที่เมียนมาร์ที่อยู่ระหว่างการก้าวสู่ประชาธิปไตยยุคใหม่ภายใต้การจัดสมดุลอำนาจระหว่างฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน ก็กำลังทดสอบการเปิดกว้างทางประชาธิปไตยกับการรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศ

โดยที่ประเทศไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นส่วนหนึ่งของสมาคมอาเซียนซึ่งกำลังพัฒนาความร่วมมือระหว่างกันให้ใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น จึงเป็นเรื่องที่ควรเรียนรู้ความเป็นไปของประเทศเพื่อนบ้านในแง่มุมต่าง ๆ รวมทั้งในเรื่องทางการเมืองและประชาธิปไตย ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจและได้ข้อคิดข้อเปรียบเทียบมาเทียบเคียงกับการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย โดยจะเน้นเรื่องพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และสังคมที่มีผลต่อโครงสร้างการเมืองและกลไกประชาธิปไตย ลักษณะร่วมและลักษณะที่แตกต่างของประชาธิปไตยในอาเซียน และมุมมองประชาธิปไตยในภูมิภาค ซึ่งเป็นที่หวังว่าจะทำให้เห็นภาพประชาธิปไตยในอาเซียนได้ตามสมควร

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

บทที่ ๒
แนวคิดและกรอบการพิจารณา

การศึกษาในที่นี้จะเน้นเรื่อง “ประชาธิปไตย” มากกว่า “รูปแบบการปกครอง” โดยได้สำรวจทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

<u>หลักการประชาธิปไตย</u>

รศ. วิสุทธิ โพธิแท่น ได้เขียนไว้ในหนังสือ *“แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย”* ว่าหลักการสำคัญของประชาธิปไตยประกอบด้วย

1) หลักการว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของปวงชน

1.1 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ ที่สำคัญคือ การเลือกตั้ง การรวมตัวกันเป็นกลุ่มผลประโยชน์ การรวมตัวกันเป็นพรรคการเมือง โดยการมีส่วนร่วมทางการเมืองต้องเป็นไปโดยสมัครใจ โดยมีเป้าประสงค์ที่จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ ซึ่งในส่วนของการเลือกตั้งต้องเป็นไปโดยอิสระ ให้ทางเลือกอย่างแท้จริง ใช้วิธีการลงคะแนนลับ ไม่มีการทุจริตคดโกง มีการเลือกตั้งอยู่เสมอเป็นระยะเวลา และให้สิทธิอย่างเสมอภาคและทั่วถึง เป็นต้น

1.2 การปกตรองโดยเสียงข้างมากที่เคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย ตัดสินด้วยเหตุผล ไม่ใช้กำลัง และโดยคำนึงว่าการตัดสินทางประชาธิปไตยมิใช่หมายความว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายถูกอย่างสมบูรณ์ แต่เป็นการตกลงใจในทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งภายใต้สถานการณ์หนึ่ง ๆ และสามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้เมื่อเงื่อนไขเปลี่ยนแปลงไป การใช้เสียงข้างมากยังมีเกณฑ์ในระดับที่แตกต่างกันตามความสำคัญของกรณีที่จะตัดสิน ได้แก่ การใช้เสียงข้างมากอย่างเด็ดขาด เสียงข้างมากสัมพัทธ์ เสียงข้างมากธรรมดา และเสียงข้างมากพิเศษ เป็นต้น

1.3 การยอมรับการมีฝ่ายค้าน หมายถึง การยอมให้มีฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยสามารถคงอยู่และดำเนินการได้โดยอิสระ และรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์และข้อเสนอทางเลือกทางนโยบายที่อยู่ในกรอบของกฎหมายและวิถีทางประชาธิปไตย อันเป็นการเคารพเสรีภาพในการคิดและการแสดงออก โดยแต่ละฝ่ายจะต้องมีความอดกลั้นในความคิดเห็นที่แตกต่างด้วย

2) หลักการว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ ประกอบด้วย เสรีภาพพื้นฐานในการคิดและการแสดงออก สิทธิการเป็นราษฎรของรัฐ สิทธิในการเลือกตั้ง การนับถือศาสนา การย้ายถิ่นที่อยู่ การประชุม ชุมนุม และรวมตัวเป็นกลุ่มหรือสมาคม การไม่ถูกรัฐหรือบุคคลใดกระทำต่อตนตามอำเภอใจ และสิทธิส่วนบุคคลอื่น ๆ

3) หลักการว่าด้วยความเสมอภาค โดยความเสมอภาคพื้นฐาน ได้แก่ ความเสมอภาคทางการเมือง ทางกฎหมาย ความเสมอภาคในโอกาส ทางสังคม และทางเศรษฐกิจ โดยมีระบบเศรษฐกิจ

หลัก คือ ระบบทุนนิยม ระบบสังคมนิยม และสังคมนิยมประชาธิปไตย ซึ่งมีความแตกต่างกันในเรื่องสิทธิในการครอบครองปัจจัยการผลิต สิทธิและสัดส่วนในการได้รับผลจากการประกอบการ การสะสมทรัพย์สิน การวางแผน การจัดการและการจำหน่ายจ่ายปันทางเศรษฐกิจ รวมทั้งเรื่องสวัสดิการ

4) หลักการว่าด้วยภราดรภาพและการเคารพเหตุผล หมายถึง การเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อให้คนในสังคมสามารถร่วมมือกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ มีความปรารถนาดีต่อกัน ส่งเสริมความดีงามของกันและกัน มีความสมดุลระหว่างการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนโดยไม่ทำความเสียหายให้แก่ผู้อื่น

ในส่วนรูปแบบของรัฐบาลประชาธิปไตย มีรูปแบบใหญ่ ๆ ได้แก่ ระบบรัฐสภา ระบบประธานาธิบดี และระบบกึ่งประธานาธิบดี โดยมีความแตกต่างกันที่องค์ประกอบ หน้าที่ และความสัมพันธ์ระหว่างประมุขของรัฐกับฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการ และประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง และมีรายละเอียดที่ปลีกย่อยลงไปในเรื่องระบบสภา อำนาจในการแต่งตั้งผู้นำรัฐบาลและรัฐมนตรี สิทธิในการดำรงตำแหน่งในฝ่ายบริหาร และขอบเขตความรับผิดชอบต่อรัฐสภา เป็นต้น

องค์ประกอบสำคัญของสังคมประชาธิปไตยอีกประการหนึ่ง คือ การมีวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่ง รศ.วิสุทธิ์ฯ ได้สำรวจการให้ความหมายของนักวิชาการตะวันตกหลายคนแล้วมีความเห็นว่าควรประกอบด้วย ความมีเหตุผล มีความรู้ในเรื่องการเมือง การเคารพซึ่งกันและกัน การอดกลั้นในความแตกต่าง การตกลงกันอย่างสันติวิธี การรู้จักมีส่วนร่วมทางการเมือง (เช่น แสดงความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์บนพื้นฐานของข้อเท็จจริง การรู้จักเลือก รู้จักใช้สิทธิอย่างเหมาะสม ใคร่ครวญ ประเมินจากหลักฐานข้อมูล และตรวจสอบเปรียบเทียบทางเลือก) ไม่ลืมเรื่องสิทธิหน้าที่ (มีความสมดุลระหว่างการ “ได้” และการ “ให้” แก่สังคม) ทำดีเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่แน่วแน่ (เข้าใจสาระของประชาธิปไตย และไม่หลงกับการบิดเบือนประชาธิปไตย) เห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติ และพัฒนาความรู้ความสามารถของตนให้รู้ทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม เพื่อการพิจารณา ตัดสินใจ และเข้าร่วมทางการเมืองอย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ วัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละประเทศถูกปลูกฝังและถ่ายทอดแก่คนรุ่นต่าง ๆ ผ่านกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมือง ทำให้ผู้คนได้มาซึ่งความรู้สึก เอกลักษณ์ และข้อมูลข่าวสารในทางการเมือง และการได้รับอิทธิพลจากสื่อสารมวลชนในลักษณะต่าง ๆ อีกทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองยังมีผลต่อลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยว่าจะเป็นแบบใด ได้แก่ แบบผู้มีส่วนร่วม (มีสำนึกทางการเมืองดี) แบบไพร่ฟ้าหรือผู้อยู่ใต้สังกัด (มีความรู้ทางการเมืองอย่างจำกัดและเป็นไปตามการกล่อมเกลา) และแบบผู้ที่ไม่รับรู้ (ไม่เข้ามีส่วนร่วมหรือการเข้าร่วมโดยถูกหลอก)

รศ. วิสุทธิฯ ได้กล่าวถึงความสำเร็จและความล้มเหลวของประชาธิปไตยว่า ขึ้นอยู่กับกระบวนการทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ ของพรรคการเมือง ของการเลือกตั้ง ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่าย

บริหารมีความเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงไร และการสร้างและการพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปอย่างไร โดยแต่ละประเทศมีการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้ประชาธิปไตยมีความเป็นปึกแผ่นที่แตกต่างกันไปด้วย ทั้งในเชิงทัศนคติและพฤติกรรม โดยการพัฒนาประชาธิปไตยให้มั่นคงควรประกอบด้วยการพัฒนาวัฒนธรรมการเมืองให้เป็นประชาธิปไตย ให้การศึกษาอย่างถูกต้องและเหมาะสม การพัฒนาสถาบันการเมืองที่สำคัญและจำเป็น เช่น พรรคการเมือง สถาบันการเลือกตั้ง สถาบันภาคประชาสังคม รัฐบาล รัฐสภา ระบบราชการ ระบบตุลาการ ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจให้ทุกคนมีงานทำ มีรายได้ที่เหมาะสมกับงาน และมีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม

รศ. วิสุทธิ์ฯ สรุปว่า ประชาธิปไตยจะถูกสร้างและพัฒนาในเจริญมั่นคงได้ในประเทศใดจะต้องมีประชาชนหรือราษฎรที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะความเข้มแข็งในวัฒนธรรมประชาธิปไตย มีความคิด ความเชื่อ และมีพฤติกรรมเชิงประชาธิปไตยที่มั่นคง และให้ระวังการทำลายตัวเองของประชาธิปไตย หากไม่เห็นคุณค่า ไม่เห็นประโยชน์ของประชาธิปไตยไม่ว่าจะด้วยเหตุใดก็ตาม

<u>อาเซียนกับประชาธิปไตย</u>

สมาคมอาเซียนก็ให้ความสำคัญในเรื่องประชาธิปไตย โดยแม้จะไม่ได้กำหนดเป็นเงื่อนไขเหมือนเช่นที่สหภาพยุโรปได้กำหนดว่าประเทศสมาชิกต้องปกครองในระบอบประชาธิปไตย คำนึงถึงการมีส่วนร่วม การเคารพและปฏิบัติในเรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพในการแสดงออกต่างๆ และทุกส่วนทุกหมู่เหล่าจักต้องยึดมั่นในหลักนิติรัฐและนิติธรรม แต่อาเซียนก็ได้แสดงเจตนารมณ์ที่จะเห็นรัฐสมาชิกเป็นประชาธิปไตยในมาตรฐานโลก

กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) บัญญัติไว้ในอารัมภบทว่า

“อาเซียนยึดมั่นในหลักการทั้งหลายของประชาธิปไตย การเคารพในหลักกฎหมาย และการปกครองที่ดี เคารพและปกป้องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน”

บทที่ ๑ มาตรา ๑ ข้อ ๗ ในกฎบัตรอาเซียนกล่าวเรื่องเป้าหมายและหลักการว่า ให้รัฐสมาชิก “เสริมสร้างประชาธิปไตยให้เข้มแข็ง สนับสนุนการปกครองที่ดีและการเคารพในกฎหมาย ส่งเสริมและปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพพื้นฐาน โดยคำนึงถึงสิทธิและความรับผิดชอบของรัฐสมาชิกอาเซียน”

มาตรา ๒ (f) ระบุว่า อาเซียน “เคารพในสิทธิของทุกรัฐสมาชิกในการดำเนินและคงอยู่ซึ่งรูปแบบแห่งรัฐอย่างเสรี ปราศจากการแทรกแซงจากภายนอก ปลอดจากการแทรกซึมบ่อนทำลายและการกดดันจากภายนอกประเทศ”

มาตรา ๒ (h) ให้ “ยึดมั่นในหลักปฏิบัติตามกฎหมาย (นิติธรรม) การปกครองที่ดี หลักการประชาธิปไตย และการมีรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญ”

มาตรา ๒ (i) ให้ “เคารพเสรีภาพขั้นพื้นฐาน การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและส่งเสริมความเป็นธรรมทางสังคม”

ส่วนใน "แผนการปฏิบัติสู่ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน" (ASEAN Political-Security Community Blueprint) กำหนดแผนการทำงานเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในอาเซียนไว้ ๓ ประการ ได้แก่

"i. ส่งเสริมความเข้าใจในเรื่องหลักการของประชาธิปไตยในหมู่เยาวชนระดับโรงเรียนตามความเหมาะสมของระดับการศึกษา โดยคำนึงถึงระบบการศึกษาในแต่ละรัฐสมาชิก

Ii. จัดการสัมมนา โครงการฝึกอบรม และกิจกรรมสร้างขีดความสามารถของข้าราชการและเจ้าหน้าที่รัฐ นักคิด นักวิจัย และภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้อง ให้แลกเปลี่ยนทัศนะและประสบการณ์ และร่วมกันส่งเสริมหลักการประชาธิปไตยและสถาบันประชาธิปไตย

Iii. ดำเนินการวิจัยรายปีในเรื่องประสบการณ์และบทเรียนเรื่องประชาธิปไตย โดยมุ่งประสงค์ให้เพิ่มพูนการยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย

ในการนี้ อาจกล่าวได้ว่า อาเซียนมีความคาดหวังให้ประเทศสมาชิกเป็นประชาธิปไตย แต่ให้กระบวนการประชาธิปไตยพัฒนาไปตามครรลองและวิถีการเมืองของรัฐสมาชิก โดยเป็นอิสระแก่กัน ไม่เร่งรัด ไม่กำหนดเวลา ไม่มีรูปแบบประชาธิปไตยที่ตายตัว แต่พึงเป็นไปตามหลักนิติธรรม และมีกติกาประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ

<u>ดัชนีประชาธิปไตย</u>

ดร. สมเกียรติ อ่อนวิมล ในบทความ *บันทึกอาเซียน : ดัชนีประชาธิปไตยโลกกับอาเซียน* และบทความของผู้ที่สนใจในเรื่องเดียวกันอีกหลายบทความ ได้กล่าวถึงรายงานของคณะนักวิจัยในหน่วยวิจัย Economist Intelligence Unit ของนิตยสาร The Economist ของอังกฤษ ที่เผยแพร่ผลงานวิจัยเรื่องประชาธิปไตยใน ๑๖๗ ประเทศในโลก โดยจัดทำดัชนีประชาธิปไตย (Democracy Index) ขึ้นโดยการนำ ๖๐ ตัวชี้วัดและการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนมาทำการศึกษา ๕ ตัวแปรสำคัญของประชาธิปไตย ได้แก่

๑. Electoral Process and Pluralism
กระบวนการเลือกตั้ง และ ความหลากหลายเชิงพหุนิยม

๒. Functioning of Government
การทำงานของรัฐบาล

๓. Political Participation
การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง

๔. Political Culture
วัฒนธรรมทางการเมือง

๕. Civil Liberty
เสรีภาพพลเมือง

นอกจากนี้ ยังนำปัจจัยที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาให้คะแนนประกอบในแต่ละตัวแปรด้วย ได้แก่ การเลือกตั้งเป็นไปโดยอิสระและมีความยุติธรรมหรือไม่ ความปลอดภัยของผู้ลงคะแนนเสียง อิทธิพลของอำนาจต่างประเทศต่อรัฐบาล และความสามารถของข้าราชการในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

ผลการศึกษาได้นำค่าเฉลี่ยจาก ๕ ดัชนี จัดกลุ่มประเทศตามคุณภาพของความเป็นประชาธิปไตยเป็น ๔ กลุ่ม จากสูงสุด - ลงต่ำสุด คือ

๑. Full Democracy / ประชาธิปไตยสมบูรณ์แบบ

๒. Flawed Democracy / ประชาธิปไตยแบบบกพร่อง มีตำหนิ

๓. Hybrid Democracy / ประชาธิปไตยแบบผสม / ประชาธิปไตยไม่เต็มใบ

๔. Authoritarian Regimes / การปกครองโดยกลุ่มอำนาจ

จากนั้นได้จัดลำดับความเป็นประชาธิปไตยของประเทศต่าง ๆ ในโลก (สำรวจ ๑๖๗ ประเทศ) โดยเริ่มจัดทำรายงานในปี ๒๕๔๙ ต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน โดยค่าดัชนีของแต่ละประเทศจะเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ในปีที่ทำการสำรวจในประเทศนั้น ๆ

รายงาน**ดัชนี**ประชาธิปไตยโลก ปี ๒๕๕๕ ปรากฏว่า

๑. จำนวนประเทศที่เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์แบบมีเพียง ๒๕ ประเทศ โดยประเทศที่อยู่ในลำดับสูงเป็นประเทศในยุโรปเหนือ ได้แก่ นอร์เวย์ สวีเดน ไอซ์แลนด์ เดนมาร์ก ตามด้วย นิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย สวิตเซอร์แลนด์ แคนาดา ฟินแลนด์ เนเธอร์แลนด์ เป็นต้น โดยประเทศในเอเชียที่อยู่ในกลุ่มนี้เพียง ๒ ประเทศ คือ ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ (ลำดับที่ ๒๑ และ ๒๒)

๒. ประชาธิปไตยแบบมีตำหนิมี ๕๔ ประเทศ โดยประเทศไทยอยู่ในกลุ่มนี้ในลำดับที่ ๕๘ (เท่ากับลำดับในปี ๒๕๕๔) แต่อินโดนีเซียอยู่สูงกว่าในลำดับที่ ๕๓ (เดิมลำดับที่ ๖๐) และเป็นลำดับที่ดีที่สุดในอาเซียน มาเลเซียอันดับที่ ๖๔ (เดิมลำดับที่ ๗๑) และฟิลิปปินส์อันดับที่ ๖๙ (เดิมลำดับที่ ๗๕) ซึ่งนับว่าสามประเทศหลังมีลำดับที่ดีขึ้นกว่าปี ๒๕๕๔ ทั้งนี้ ติมอร์เลสเต้ซึ่งจะเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนในอนาคตได้ถูกจัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย และมีลำดับดีกว่าประเทศสมาชิกอาเซียนในปัจจุบันทุกประเทศ คือ อยู่ในลำดับที่ ๔๒ (น่าจะเนื่องมาจากความราบรื่นโดยเปรียบเทียบของการเมืองภายใน)

๓. สิงคโปร์อยู่ในกลุ่มประชาธิปไตยแบบลูกผสมในลำดับที่ ๘๑ ของโลก (ลำดับเดิมเท่ากับปี ๒๕๕๔) และกัมพูชาอยู่ในกลุ่มเดียวกันในอันดับที่ ๑๐๐ (เดิมลำดับที่ ๑๐๑)

๔. ประเทศสมาชิกอาเซียนที่ถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่ปกครองโดยกลุ่มอำนาจ ได้แก่ เวียดนามอยู่ในลำดับที่ ๑๔๔ ของโลก ตกไป ๑ ลำดับ (เดิมลำดับที่ ๑๔๓) เมียนมาร์อยู่ในลำดับที่ ๑๕๕ (เดิมลำดับที่ ๑๖๑) หรือดีขึ้นมาก และ ลาวลำดับที่ ๑๕๖ ซึ่งเป็นลำดับเท่าเดิม

๕. ส่วนบรูไนดารุสซาลาม ไม่อยู่ในการศึกษาวิจัย ซึ่งคงเนื่องมาจากเป็นประเทศขนาดเล็กที่มีรูปแบบการปกครองเฉพาะ

สรุปลำดับความเป็นประชาธิปไตยของอาเซียนในปี ๒๕๕๕ จากมากไปหาน้อย ยกเว้นบรูไนดารุสซาลาม ได้แก่

๕๓ อินโดนีเซีย
๕๘ ไทย
๖๔ มาเลเซีย
๖๙ ฟิลิปปินส์
๘๑ สิงคโปร์
๑๐๐ กัมพูชา
๑๔๔ เวียดนาม
๑๕๕ เมียนมาร์
๑๕๖ ลาว

การจัดทำดัชนีประชาธิปไตยดังกล่าว แม้จะไม่ได้รับการยอมรับในทางสากลอย่างเป็นทางการ แต่ก็ทำให้เห็นภาพโดยรวมของความเป็นประชาธิปไตยของโลกและของแต่ละประเทศได้ในระดับหนึ่ง โดยจะเห็นได้ว่าประเทศที่มีระบบการเมืองแบบพหุนิยมจะอยู่ในลำดับที่สูงกว่า และให้ค่ากับการมีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างแท้จริงด้วย

<u>พรรคการเมืองในอาเซียน</u>

ดร.พรรณชฎา ศิริวรรณบุศย์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง *"วิธีทำให้พรรคการเมืองเป็นสถาบันของเพื่อนบ้านอาเซียน"* เกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองและการเลือกตั้งในประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีแตกต่างกันว่ามีความหลากหลายและแตกต่างกันอย่างมาก ตั้งแต่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น บรูไนดารุสซาลาม จนถึงระบบการเมืองแบบหลายพรรค เช่น ในอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และไทย โดยในกลุ่มหลังนั้น พรรคการเมืองในอินโดนีเซียและมาเลเซียมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่บ่งบอกถึงแนวทางของพรรคอย่างชัดเจน ในขณะที่ไทยและฟิลิปปินส์กลับไม่ได้มีการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองที่ชัดเจนเช่นนั้น จึงเป็นสาเหตุให้พรรคการเมืองในสองประเทศนี้ส่วนใหญ่ไม่อาจพัฒนาเป็นสถาบันทางการเมืองและดำรงอยู่คู่กับการเมืองเป็นระยะเวลานานได้ และได้กล่าวถึงมาเลเซียที่มีการจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มเชื้อชาติและเพื่อเป็นตัวแทนของท้องถิ่น ส่วนในอินโดนีเซียมีการจัดตั้งพรรคการเมืองที่อิงกับศาสนาและได้รับความสนับสนุนจากกลุ่มศาสนานั้น ๆ จนทำให้พรรคการเมืองบางพรรคสามารถพัฒนาเป็นสถาบันและอยู่คู่กับการเมืองอินโดนีเซียมาเป็นเวลานาน อย่างไรก็ตาม พรรคการเมืองในอินโดนีเซียส่วนใหญ่ไม่สามารถชนะการเลือกตั้งได้ในทุกพื้นที่ของประเทศ โดยแต่ละพรรคการเมืองมีพื้นที่ที่ตนเองมีฐานสนับสนุนที่มั่นคงแตกต่างกันออกไป

ดร. พรรณชฎาฯ กล่าวว่า ไทยและฟิลิปปินส์มีระบบพรรคการเมืองที่คล้ายกัน โดยไม่ได้มีอุดมการณ์ทางการเมืองที่ชัดเจน แต่สร้างนโยบายที่โดดเด่นในช่วงเวลาที่มีการเลือกตั้ง และตัวบุคคลที่ลงสมัครรับเลือกตั้งมีความสำคัญต่อการชนะการเลือกตั้งในฟิลิปปินส์อย่างมาก และเห็นว่าการขาดอุดมการณ์ทางการเมือง ทำให้พรรคการเมืองในประเทศไทยส่วนใหญ่ไม่สามารถพัฒนาเป็นสถาบันทางการเมืองได้ พรรคการเมืองหลายพรรคจึงถูกก่อตั้งขึ้นมาและปิดไปอย่างรวดเร็ว ยิ่งกว่านั้นบางพรรคจัดตั้งขึ้นโดยไม่ได้ส่งผู้สมัครลงสมัครรับเลือกตั้ง

ดร. พรรณชฎาฯ สรุปว่า ความอ่อนแอของพรรคการเมืองไทยถือเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยหากจะพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้มีความเจริญก้าวหน้านั้นจำเป็นต้องมีการพัฒนาพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันหลักทางการเมืองอย่างแท้จริง มีระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพ และมีการสร้างบุคลากรทางการเมืองให้มีคุณภาพและคุณธรรมอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะช่วยให้การเมืองในประเทศไทยมีความมั่นคงมากขึ้นด้วย

จากการสำรวจแนวคิดและเกณฑ์ความเป็นประชาธิปไตยจะเห็นได้ว่า ประชาธิปไตยมิใช่เป็นเพียงรูปแบบหรือโครงสร้าง แต่จะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องเนื้อหาและกิจกรรมประชาธิปไตยด้วย โดยมีการเข้าร่วมของประชาชนอย่างเหมาะสมและเพียงพอ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางการเมือง ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละประเทศ และหากพิจารณาในรายละเอียดน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศของรัฐนั้น ๆ ตลอดจนเรื่องรูปแบบทางเศรษฐกิจ ที่จะมีผลกำหนดระดับและขอบเขตของความเป็นประชาธิปไตยด้วย

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

บทที่ ๓
สำรวจประชาธิปไตยในอาเซียน

การสำรวจเรื่องประชาธิปไตยในอาเซียนจะใช้กรอบของรูปแบบการเมืองการปกครองเป็นเกณฑ์ แต่จะพิจารณาปัจจัยที่เป็นเนื้อหาประชาธิปไตยด้วย อาทิ บทบาทขององค์กรทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนจะสำรวจความเป็นมาทางการเมืองของแต่ละประเทศโดยย่อ เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นระดับความเป็นประชาธิปไตยในประเทศนั้น ๆ โดยสังเขป

ในการนี้ อาจจัดกลุ่มรูปแบบประชาธิปไตยในอาเซียนโดยใช้เกณฑ์การรวมอำนาจหรือกระจายอำนาจการเมือง ได้ดังนี้

๑) **<u>ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์</u>**

<u>บรูไนดารุสซาลาม</u>

เป็นประเทศขนาดเล็ก มีประชากรเพียงประมาณ ๔ แสนคนเศษ และเคยมีการปกครองที่ยาวนานกว่า ๖๕๐ ปีในระบบสุลต่าน เมื่อได้รับเอกราชจากอังกฤษในปี ๒๕๒๗ จึงใช้การปกครองระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) โดยมีสุลต่านเป็นทั้งประมุขของรัฐและเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร คือ นายกรัฐมนตรี และควบตำแหน่งรัฐมนตรีที่สำคัญด้วย ได้แก่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

โครงสร้างทางการเมืองยังประกอบด้วยสภาที่ปรึกษา ๕ สภา ได้แก่ สภาศาสนา (The Religious Council) สภาองคมนตรี (The Privy Council) สภารัฐมนตรี (The Council of Ministers) สภานิติบัญญัติ (The Legislative Council) และสภาผู้สืบตำแหน่ง (The Council of Succession) ซึ่งทำหน้าที่ในการเลือกสุลต่านองค์ใหม่

สุลต่านองค์ปัจจุบันคือ Sultan Haji Hassanal Bolkiah Muizzaddin Waddaulah ขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ปี ๒๕๑๐ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนถึงความมั่นคงและความต่อเนื่องในระดับผู้นำประเทศของบรูไนดารุสซาลาม

ลักษณะทางสังคมประกอบด้วยชาวมาเลย์ร้อยละ ๖๖ และผู้นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ ๖๗ ประชากรส่วนใหญ่ยังมีการศึกษาไม่สูงนักและไม่สนใจการเมือง

บรูไนดารุสซาลามได้เริ่มใช้รัฐธรรมนูญในปี ๒๕๐๒ ที่กำหนดโครงสร้างการเมืองหลักตามข้างต้น และมีการแก้ไขในปี ๒๕๑๔ ให้บรูไนฯ รับผิดชอบกิจการป้องกันประเทศเอง ส่วนอังกฤษ ซึ่งยังเป็นเจ้าอาณานิคมอยู่ในขณะนั้น รับผิดชอบกิจการต่างประเทศ และปี ๒๕๒๗ ได้แก้ไขเรื่องการดำรงตำแหน่งของประมุขของรัฐภายหลังได้รับเอกราชจากอังกฤษ

การเมืองของบรูไนดารุสซาลามไม่มีลักษณะที่โดดเด่น เพราะยอมรับการรวมศูนย์อำนาจ พรรคการเมืองของบรูไนฯ ไม่ค่อยมีบทบาทมากนัก จนอาจกล่าวได้ว่าไม่มีผลต่อการเมืองการปกครองของประเทศเลย พรรคการเมืองที่สำคัญ ได้แก่ พรรคเอกภาพแห่งชาติบรูไน (Parti Perpaduan Kebangsaan Brunei) หรือ PPKB หรือ Brunei Nationanl United Party ซึ่งได้รับอนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเมื่อไม่นานมานี้ มีสมาชิกเพียงประมาณ ๒๐๐ คน และพรรคจิตสำนึกประชาชนบรูไน (Parti Kesedaran Rakyat Brunei) หรือ PAKAR ซึ่งก็เป็นพรรคขนาดเล็ก

รัฐบาลควบคุมทางการเมืองด้วยมาตรการต่าง ๆ อาทิ กฎหมายความมั่นคงภายในประเทศ (Internal Security Act (ISA)) ห้ามการชุมนุมทางการเมือง และสามารถถอดถอนการจดทะเบียนเป็นพรรคการเมืองได้ ตลอดจนห้ามข้าราชการ (ซึ่งมีเป็นจำนวนกว่าครึ่งของประชากรทั้งหมด) เป็นสมาชิกพรรคการเมือง ทั้งนี้ รัฐบาลเห็นว่าพรรคการเมืองไม่มีความจำเป็น เนื่องจากประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นหรือขอความช่วยเหลือจากข้าราชการของสุลต่านได้อยู่แล้ว

สภานิติบัญญัติทำหน้าที่ให้รัฐธรรมนูญได้รับการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ แต่ในทางปฏิบัติไม่มีการประชุมสภานิติบัญญัติเป็นเวลานาน จนในปี ๒๕๔๗ สมเด็จพระราชาธิบดีแห่งบรูไนได้ประกาศฟื้นฟูสภานิติบัญญัติโดยกำหนดให้มีจำนวน ๔๕ คน โดยพระองค์จะทรงคัดเลือกเองจำนวน ๓๐ คน และจะเลือกตั้งจำนวน ๑๕ คน ซึ่งนับเป็นการฟื้นฟูกระบวนการประชาธิปไตยที่ได้รับการตอบรับที่ดี อย่างไรก็ดี จนถึงขณะนี้ยังไม่มีการจัดการเลือกตั้งดังกล่าว

บรูไนฯ ใช้ระบบศาลกลาง และไม่มีศาลรัฐธรรมนูญ

บรูไนฯ มีระบบรัฐสวัสดิการที่มีประสิทธิภาพ โดยรัฐให้หลักประกันด้านการศึกษา การเคหะและการรักษาพยาบาล และไม่มีการเก็บภาษีเงินได้ ทำให้บรูไนฯ ไม่ค่อยประสบปัญหาทางการเมือง อย่างไรก็ดี มีปัญหาสังคมเรื่องการว่างงานและปัญหาแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย

ประชาธิปไตยในบรูไนดารุสซาลามจึงเป็นประชาธิปไตยที่ค่อนข้างสงบนิ่ง มีระดับการเข้าร่วมทางการเมืองของประชาชนไม่สูงนัก และไม่มีประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองที่สำคัญ โดยมีรัฐบาลที่มีความเข้มแข็ง มีเสถียรภาพ สามารถดำเนินนโยบายต่าง ๆ ได้โดยไม่มีอุปสรรคมากนัก

๒) <u>ระบอบประชาธิปไตยเชิงสังคมนิยม</u>

<u>เวียดนาม</u>

เวียดนามผ่านประสบการณ์การต่อสู้เพื่อเอกราชที่ยาวนานกับฝรั่งเศส และการต่อสู้กับสหรัฐฯ ในสงครามเวียดนาม โดยมีพรรคคอมมิวนิสต์เป็นองค์กรนำที่สำคัญ เป็นพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว และใช้รูปแบบการปกครองแบบรวมศูนย์ในการบริหารประเทศ

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันประกาศใช้ตั้งแต่เมื่อปี ๒๕๓๕ โดยเป็นการแก้ไขปรับปรุงจากฉบับที่ใช้มาก่อนหน้านั้น ๓ ฉบับ กำหนดโครงสร้างและแนวทางการปกครองประเทศแบบ

สังคมนิยม โดยเน้นเรื่องอำนาจของปวงชนและชนชั้นแรงงาน มีประธานาธิบดีเป็นประมุขของประเทศ และมีนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร อย่างไรก็ดี การกำหนดทิศทางของประเทศขึ้นอยู่กับคณะผู้นำ (Politburo) จำนวน ๑๖ คน ซึ่งเป็นคณะกรรมการบริหารสูงสุดของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม

ฝ่ายนิติบัญญัติเป็นระบบสภาเดี่ยว สภาแห่งชาติเรียกว่า Quoc Hoi มีสมาชิกจำนวน ๕๐๐ คน มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ ๕ ปี โดยผู้สมัครลงรับการเลือกตั้งเกือบทั้งหมดได้รับการคัดเลือกโดยพรรคคอมมิวนิสต์ โดยมีผู้สมัครอิสระจำนวนน้อยมาก พรรคการเมืองที่สำคัญ คือ Vietnamese Fatherland Front ซึ่งเป็นแนวร่วมระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามกับกลุ่มพันธมิตร

แม้ว่าตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ สภาแห่งชาติจะเป็นองค์กรสูงสุดของอำนาจรัฐ แต่ตามข้อเท็จจริงสภาแห่งชาติจะถูกชี้นำโดยพรรคคอมมิวนิสต์ โดยมีสมาชิกสภาจำนวนมากที่เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ และในจำนวนนี้มีชนชั้นนำของพรรคหลายคนเข้าดำรงตำแหน่งสำคัญของสภา เช่น ประธานสภา รองประธานสภา ดังนั้น การเสนอ การแก้ไข และการออกกฎหมายต่าง ๆ มักจะเกิดจากการริเริ่มของพรรคคอมมิวนิสต์ทั้งสิ้น ซึ่งรวมทั้งการมีอิทธิพลของพรรคในการลงมติในเรื่องต่าง ๆ

พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ในเวียดนามมีหลายกลุ่ม แต่ถูกจำกัดอำนาจหน้าที่โดยรัฐธรรมนูญเพื่อให้อยู่ภายในขอบเขตที่ไม่กระทบกระเทือนต่อแนวทางสังคมนิยม และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐเท่านั้น ไม่มีอิสระที่จะดำเนินการทางการเมืองอย่างเสรี พรรคและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ มักมีบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนระบบการเมืองของรัฐหรือเป็นพันธมิตรกับพรรคคอมมิวนิสต์มากกว่า พรรคการเมืองอื่นที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายได้แก่ พรรคประชาธิปไตย พรรคสังคมนิยม ส่วนกลุ่มผลประโยชน์ ได้แก่ สหพันธ์กรรมกรเวียตนาม สมาคมชาวนารวมเวียตนาม สหภาพสตรีเวียตนาม และองค์กรทางศาสนาหลายองค์กร เป็นต้น

เวียดนามนับเป็นประเทศที่มีเสถียรภาพทางการเมือง มีเอกภาพสูง และมีการกระจายอำนาจ ส่งเสริมผู้นำรุ่นใหม่ที่มีความชำนาญและประสบการณ์ทางเศรษฐกิจ และให้โอกาสทั้งผู้นำที่มาทั้งจากภาคเหนือและภาคใต้

อาจกล่าวได้ว่ากระแสประชาธิปไตยในเวียดนามยังมีไม่มาก เป็นไปอย่างจำกัด การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นไปตามแบบแผนที่กำหนด ไม่มีองค์กรอิสระ แต่ก็เป็นรูปแบบการปกครองที่ทำให้เวียดนามมีรัฐบาลที่เข้มแข็งและมีนโยบายบริหารประเทศที่ต่อเนื่อง สามารถชักนำการพัฒนาประเทศได้รวดเร็ว

พัฒนาการทางการเมืองที่น่าสนใจที่ได้เริ่มปฏิบัติเมื่อปี ๒๕๕๖ คือ การกำหนดให้สภาแห่งชาติลงมติให้ความเห็นชอบการปฏิบัติงานของบุคคลที่ดำรงตำแหน่งระดับสูง ทั้งประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี และบุคคลอื่นอีกจำนวนกว่า ๕๐ คน แม้ว่าหลายคนเป็นกรมการเมืองอาวุโสของพรรคคอมมิวนิสต์ก็ตาม โดยมีหลักการและเหตุผลว่า เมื่อบุคคลที่เข้ารับตำแหน่งในระดับสูงได้รับเลือกจาก

การลงมติโดยสมาชิกรัฐสภาซึ่งเป็นผู้แทนราษฎรจากนครและจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ จึงเป็นการอันควรที่ผู้แทนจะต้องตรวจสอบผลงานของบุคคลเหล่านั้น แต่ “การลงมติไว้วางใจ” ไม่ได้มีผลบังคับให้ผู้ที่ได้คะแนนไว้วางใจน้อย หรือไม่ได้รับความไว้วางใจ ต้องพ้นจากตำแหน่ง อย่างไรก็ดี คะแนนเสียงจะเป็นกระจกเงาให้บุคคลเหล่านั้นมองดูตัวเองและใช้จริยธรรมในการตัดสินอนาคตของตัวเอง อันถือได้ว่าการตรวจสอบตนเองดังกล่าวเป็นพัฒนาการด้านบวกส่วนหนึ่งของประชาธิปไตยในประเทศ

ลาว

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นอีกประเทศหนึ่งในอาเซียนที่ปกครองแบบรวมศูนย์ โดยองค์กรแห่งสิทธิที่มีอำนาจสูงสุด คือ “พรรคประชาชนปฏิวัติลาว” (Lao People’s Revolutionary Party : LPRP) องค์กรบริหารหลักของรัฐมี ๔ องค์กร คือ สภาแห่งชาติ คณะรัฐบาล ศาลประชาชน และองค์การอัยการประชาชน มี “ประธานประเทศ” ซึ่งเป็นหัวหน้าพรรค LPRP ดำรงตำแหน่งประมุขสูงสุดของรัฐ มีอำนาจในการกำหนดนโยบายและควบคุมการบริหารประเทศ และมีนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่หัวหน้าคณะรัฐบาล โดยทั้งสามตำแหน่งมีวาระการดำรงตำแหน่งครั้งละ ๕ ปี

“สภาแห่งชาติ” ถือเป็นองค์กรตัวแทนของประชาชน เป็นองค์กรตัวแทนแห่งสิทธิ อำนาจ และผลประโยชน์ของประชาชน เป็นองค์กรอำนาจแห่งรัฐ และเป็นองค์กรนิติบัญญัติที่มีสิทธิพิจารณาข้อตัดสินใจหรือปัญหาสำคัญของชาติ รวมทั้งติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของคณะรัฐบาล ศาลประชาชน และองค์การอัยการประชาชน ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติ การเลือกตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติปฏิบัติตามหลักการเสมอภาพ ลงคะแนนโดยตรงและลับ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีสิทธิเสนอถอดถอนผู้แทนของตนได้หากประพฤติตนไม่สมเกียรติ ศักดิ์ศรี และขาดความไว้วางใจจากประชาชน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายพื้นฐานแห่งรัฐ โดยได้ประกาศใช้ฉบับแรกเมื่อปี ๒๕๓๔ และมีการแก้ไขเพียงครั้งเดียวในปี ๒๕๔๖

การที่ขนาดของประเทศไม่ใหญ่นัก มีจำนวนประชากรไม่มาก เป็นประเทศที่ไม่มีทางออกทะเล มีทรัพยากรไม่มาก และมีพลังอำนาจของประเทศไม่มาก ได้กลายเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาประชาธิปไตยในลาวด้วย

กิจกรรมทางการเมืองถูกควบคุมอย่างเข้มงวด ดังเช่นเคยมีเหตุการณ์นักศึกษาจะเดินขบวนประท้วงรัฐบาลและเรียกร้องให้มีการปฏิรูปประเทศในปี ๒๕๔๒ แต่ผู้เข้าร่วมก็ถูกจับกุมคุมขังในเวลาอันรวดเร็ว

ลักษณะพิเศษของลาว คือ มีพรมแดนติดต่อกับไทย ประชาชนมีความเข้าใจภาษาของกันและกัน และได้รับข่าวสารข้อมูลจากสื่อวิทยุโทรทัศน์ของไทยทุกวัน แต่ปัจจัยเหล่านี้ก็ไม่ได้มีอิทธิพลให้ชาวลาวต้องการใช้รูปแบบการปกครองแบบไทย และมิได้เป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียกร้องระบอบประชาธิปไตยแบบหหุนิยม หากแต่เป็นการเลียนแบบทางวัฒนธรรมเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ประชาชนชาวลาวก็คงรู้สึกว่าได้รับการตอบสนองทางการเมืองและเศรษฐกิจตามสมควรแล้วจากรัฐบาล

๓) <u>ระบอบประชาธิปไตยแบบจำกัดการเข้าร่วม</u>

<u>สิงคโปร์</u>

เป็นประเทศขนาดเล็ก มีประชากรเพียงประมาณ ๕.๓ ล้านคน ปกครองในระบบรัฐสภา ประธานาธิบดีมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน ดำรงตำแหน่งคราวละ ๖ ปี นายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร คณะรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งทั่วไปทุก ๕ ปี

พรรคการเมืองที่สำคัญ คือ พรรคกิจประชาชน (People's Action Party) ก่อตั้งโดยนายลี กวน ยู รัฐบุรุษคนสำคัญของสิงคโปร์ ซึ่งเป็นพรรคที่อยู่ในอำนาจมาตั้งแต่ก่อนที่สิงคโปร์จะได้รับเอกราชในปี ๒๕๐๘ และมีที่นั่งในสภาเกือบจะเบ็ดเสร็จต่อเนื่องมาเป็นเวลานานกว่า ๔๐ ปี พรรคการเมืองฝ่ายค้านที่สำคัญ ได้แก่ พรรค Worker's Party (WP) ก่อตั้งขึ้นในปี ๒๕๐๐ พรรค Singapore Democratic Party (SDP) ก่อตั้งในปี ๒๕๒๓ และพรรค Singapore Democratic Alliance (SDA) ก่อตั้งเมื่อปี ๒๕๔๔ จากการรวมพรรคเล็กหลายพรรค

ระบบรัฐสภาเป็นระบบสภาเดี่ยว มีจำนวนสมาชิก ๘๗ คน โดยการเลือกตั้งล่าสุดเมื่อปี ๒๕๕๔ พรรค PAP ของรัฐบาลได้รับเลือก ๘๑ ที่นั่ง และพรรค WP ที่เป็นฝ่ายค้าน ได้รับเลือก ๖ ที่นั่ง ซึ่งแม้ว่าการเลือกตั้งในช่วงหลัง ๆ พรรคฝ่ายค้านสามารถช่วงชิงที่นั่งในสภาได้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ แต่ก็มีจำนวนไม่มากพอที่จะมีอิทธิพลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ อย่างไรก็ดี ก็สะท้อนถึงความนิยมในรัฐบาลที่ลดลง กล่าวคือ ได้คะแนนเสียงร้อยละ ๖๐.๑๔ ในการเลือกตั้งครั้งล่าสุด ซึ่งเป็นคะแนนนิยมที่ต่ำที่สุดนับตั้งแต่ได้รับเอกราช

สิงคโปร์เป็นประเทศที่ได้ชื่อว่ามีธรรมาภิบาลสูง แต่การเมืองและประชาธิปไตยของสิงคโปร์ก็ถูกวิจารณ์ว่ามีข้อจำกัดอย่างมาก ซึ่งทางการสิงคโปร์ได้อธิบายถึงการมีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดในด้านต่าง ๆ ว่า เพื่อรักษาเสถียรภาพของประเทศที่มีขนาดเล็กที่มีความละเอียดอ่อนในเรื่องเชื้อชาติที่ประกอบด้วยประชากรเชื้อสายจีน มาเลย์ และอินเดีย รัฐบาลจึงควบคุมสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนและประชาชนอย่างเข้มงวด จำกัดการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล และให้ความสำคัญต่อการมีเสถียรภาพทางการเมืองและการรักษาความสงบเรียบร้อยในประเทศอย่างมากเพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ

ผู้นำสิงคโปร์ได้ประกาศในหลายโอกาสว่า ประสงค์ที่จะพัฒนาสิงคโปร์ให้เป็นสังคมที่โปร่งใสและเปิดกว้างมากขึ้น โดยจะดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ในขณะที่จะคำนึงถึงค่านิยมที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะของประเทศ คือ การเป็นหพุสังคมที่มีความแตกต่างด้านเชื้อชาติและศาสนา มากกว่าการที่จะนำระบบเสรีนิยมประชาธิปไตยของตะวันตกมาใช้อย่างเต็มรูปแบบ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในสิงคโปร์จึงเป็นไปอย่างจำกัด โดยมีกฎเกณฑ์หลายประการ จนส่วนหนึ่งทำให้เกิดความหวาดกลัวที่จะมีบทบาททางการเมืองเพราะเกรงอันตรายและการถูกลงโทษ จับกุม คุมขัง และได้พัฒนาจนเป็นความเคยชินและได้สร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจำกัดสิทธิและยอมรับการนำของรัฐบาลขึ้นมา

เมียนมาร์

เดิมอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหารมาเป็นเวลานาน ภายใต้สภาสันติภาพและการพัฒนาแห่งรัฐ (State Peace and Development Council – SPDC) โดยมีประธาน SPDC เป็นประมุขประเทศ ต่อมาได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เมื่อปี ๒๕๕๑ เปลี่ยนเป็นระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ มีรัฐสภาซึ่งประกอบด้วยสภาประชาชน (People's Assembly) สภาชาติพันธุ์ (Nationalities Assembly) และสภาท้องถิ่น โดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขของประเทศและหัวหน้ารัฐบาล

เมียนมาร์ได้จัดการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ โดยพรรคสหภาพเพื่อการพัฒนาและความสมานฉันท์ (Union Solidarity and Development Party : USDP) ซึ่งเป็นพรรคของรัฐบาลได้ที่นั่งส่วนใหญ่ทั้งในสภาประชาชนและสภาชาติพันธุ์ และทางการเมียนมาร์ได้ปล่อยตัวนางออง ซาน ซูจี ผู้นำฝ่ายค้าน แล้วเปิดประชุมสภาทั้ง ๓ สภาอย่างเป็นทางการครั้งแรกในรอบ ๓๒ ปี จึงทำให้ได้รับการยอมรับจากประชาคมโลกในระดับหนึ่งว่า เมียนมาร์กำลังเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย โดยนายพลเต็งเส่ง ประธานาธิบดีพม่า ก็ได้รับการยอมรับว่ามีความจริงใจในการพัฒนาการเมืองของประเทศ และได้รับความร่วมมือจากนางออง ซาน ซูจี หัวหน้าพรรคฝ่ายค้าน ในการเข้าร่วมสร้างความสมานฉันท์ในประเทศ โดยได้ลงสมัครและชนะการเลือกตั้งซ่อมในปี ๒๕๕๕

รัฐธรรมนูญของพม่าเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองได้ โดยในปี ๒๕๕๖ มีกว่า ๕๐ พรรค แต่ก็มีที่นั่งในสภาเพียง ๑๒ พรรค โดยพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญ คือ พรรค National League for Democracy (NLD) และ National Unity Party (NUP) แต่มีที่นั่งในสภาประชาชนรวมกันเพียง ๕๑ คน หรือประมาณร้อยละ ๑๑.๕ เท่านั้น นอกจากนี้ มีข้อกำหนดในรัฐธรรมนูญให้ฝ่ายทหารได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้แทนในสภาผู้แทนราษฎรและสภาชาติพันธุ์สภาละ ๑ ใน ๔ หรือร้อยละ ๒๕ (๑๑๐ คนในจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๔๔๐ คน และ ๕๖ คนในสมาชิกสภาชาติพันธุ์ ๒๒๔ คน) หรือกล่าวได้ว่าเป็นกติกาทางการเมืองในช่วงการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยในเมียนมาร์ที่ยอมรับการมีบทบาทของทหารตามความเป็นจริง และสะท้อนถึงการให้ความสำคัญต่อประเด็นความมั่นคงของประเทศที่ประกอบด้วยพลเมืองหลายชาติพันธุ์

รัฐธรรมนูญยังจำกัดสิทธิทางการเมืองบางประการ โดยเฉพาะข้อห้ามไม่ให้บุคคลที่มีสมาชิกในครอบครัวเป็นบุคคลสัญชาติอื่นสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดี ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่าต้องการกีดกันนางออง ซาน ซูจี ผู้นำฝ่ายค้านที่มีคู่สมรสเป็นชาวอังกฤษ อย่างไรก็ดี เมื่อบรรยากาศทางการเมืองคลี่คลายขึ้น ก็มีกระแสข่าวว่าพรรคฝ่ายรัฐบาลกำลังพิจารณาทบทวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญในประเด็นดังกล่าว ซึ่งจะทำให้นางออง ซาน ซูจี สามารถลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในการเลือกตั้งปี ๒๕๕๘ ได้ ทั้งนี้ พรรค NLD ภายใต้การนำของนางออง ซาน ซูจี เคยชนะการเลือกตั้งในปี ๒๕๓๓ ถึงร้อยละ ๕๒ แต่ฝ่ายทหารไม่ยอมรับผลการเลือกตั้ง และพรรค NLD ชนะการเลือกตั้งซ่อมในปี ๒๕๕๕ ถึง ๔๓ ที่นั่งในจำนวน ๔๕ ที่นั่งที่มีการจัดเลือกตั้ง

การเมืองและประชาธิปไตยในเมียนมาร์จึงอยู่ระหว่างการปฏิรูป และได้เปิดให้เสรีภาพทางการเมืองมากขึ้น ทั้งนี้ เมื่อปลายปี ๒๕๕๕ ก็ได้ประกาศใช้กฎหมายการชุมนุมโดยสงบ โดยจะต้องแจ้งให้ทางการทราบการชุมนุมล่วงหน้า และเมื่อต้นปี ๒๕๕๖ ได้ยกเลิกคำสั่งห้ามประชาชนตั้งแต่ ๕ คนรวมตัวหรือเดินขบวนในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งบังคับใช้มา ๒๕ ปี

กัมพูชา

กัมพูชาปกครองในกรอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ มีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้ารัฐบาลและใช้อำนาจบริหาร ส่วนอำนาจนิติบัญญัติดำเนินการโดยสมัชชาแห่งชาติหรือสภาผู้แทนราษฎร มีสมาชิก ๑๒๓ คน และพฤฒิสภาหรือสภาสูง มีจำนวน ๖๑ คน โดยมาจากการเลือกตั้งทางอ้อม ๕๗ คน และพระมหากษัตริย์กับรัฐบาลแต่งตั้งฝ่ายละ ๒ คน พระมหากษัตริย์ไม่มีอำนาจทางการเมืองและไม่มีอำนาจยับยั้งกฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบของรัฐสภาแล้ว

ในกัมพูชามีพรรคการเมืองหลายพรรค ที่สำคัญ คือ พรรคประชาชนกัมพูชา ภายใต้การนำของสมเด็จฮุนเซน นายกรัฐมนตรี ที่เป็นผู้นำประเทศและอยู่ในอำนาจต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน อย่างไรก็ดี ผลการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนกรกฎาคม ๒๕๕๖ พรรคประชาชนกัมพูชา (Cambodian People's Party - CPP) ได้ที่นั่งในสภาลดลงจาก ๙๐ ที่นั่งเหลือ ๖๘ ที่นั่ง ในขณะที่พรรคกอบกู้ชาติแห่งกัมพูชา (Cambodian People's Party - CPP) ภายใต้การนำของนายสม รังสี ได้ที่นั่งเพิ่มขึ้นจาก ๒๙ ที่นั่งเป็น ๕๕ ที่นั่ง ส่วนพรรค FUNCINPEC ที่เคยร่วมรัฐบาล ไม่ได้รับเลือกตั้งเลย ทำให้รัฐบาลสูญสิ้นอำนาจเด็ดขาดในสภาและขาดเสถียรภาพทางการเมือง ทั้งนี้ รัฐบาลพ่ายแพ้การเลือกตั้งในเขตเมืองหลวงและเมืองสำคัญหลายเมือง ซึ่งเป็นเขตของชนชั้นกลางและปัญญาชน และพบว่าจำนวน ๑ ใน ๓ ของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งเป็นคนวัยต่ำกว่า ๓๐ ปี ซึ่งสะท้อนว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงทางประชาธิปไตยในกัมพูชา โดยได้แสดงความจำนงผ่านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

ในการนี้ มีการวิจารณ์กันมากในเรื่องการใช้อำนาจและอภิสิทธิ์ในทางการเมืองโดยมิชอบของรัฐบาล การใช้ประโยชน์จากระบบอุปภัมภ์ชนบท การฉ้อราษฎร์บังหลวง การเลือกตั้งโดยไม่สุจริตยุติธรรม และการขาดระบบถ่วงดุลอำนาจกับนายทุนทางการเมือง จึงทำให้มีการตั้งข้อสงสัยต่อคุณภาพของประชาธิปไตยในกัมพูชาอยู่ไม่น้อย หรือบางฝ่ายเรียกว่าเป็นประชาธิปไตยแบบถูกควบคุมบังคับ อย่างไรก็ดี ความตื่นตัวทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในกัมพูชาก็มีเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ จึงเป็นที่คาดหมายว่าบรรยากาศประชาธิปไตยในกัมพูชาจะเป็นไปอย่างเข้มข้นขึ้น

๔) ระบอบประชาธิปไตยแบบหลายพรรค

อินโดนีเซีย

อินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่สุดในอาเซียน ทั้งขนาดพื้นที่ประเทศและจำนวนประชากร และมีทรัพยากรน้ำมัน ความเป็นไปในอินโดนีเซียจึงมีความสำคัญทั้งต่อภูมิภาคและต่อโลก

อินโดนีเซียมีระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ โดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขและหัวหน้าฝ่ายบริหาร รัฐธรรมนูญปี ๒๔๘๘ ได้กำหนดให้ใช้ “หลักปัญจศีล” เป็นหลักในการปกครองประเทศ ประกอบด้วย ๑) การนับถือพระเจ้าองค์เดียว ๒) การเป็นมนุษย์ที่เจริญและคงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม ๓) ความเป็นเอกภาพของอินโดนีเซีย ๔) ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน และ ๕) ความยุติธรรมในสังคม โดยเป็นการประสานระหว่างปรัชญาของกลุ่มอิสลามกับปรัชญาแบบสังคมนิยม

อินโดนีเซียได้ผ่านช่วงการปกครองที่ยาวนานภายใต้ “ประชาธิปไตยแบบชี้นำ” ที่ฝ่ายทหารมีบทบาทแบบทวิภารกิจ คือ ด้านความมั่นคงและการมีบทบาททางการเมืองและสังคม โดยมีผู้นำที่สำคัญต่อเนื่องกันสองคน คือ ประธานาธิบดีซูการ์โนกับประธานาธิบดีซูฮาร์โต ซึ่งสามารถชักนำความเจริญทางเศรษฐกิจให้กับประเทศได้ในระดับหนึ่ง และทำให้อินโดนีเซียมีบทบาทนำในกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาและโลกมุสลิม แต่การอยู่ในอำนาจอย่างยาวนานถึง ๗ สมัยของประธานาธิบดีซูฮาร์โตทำให้เกิดระบบอุปภัมภ์ที่ฝังรากลึก และเกิดปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ที่สร้างความไม่พอใจให้กับประชาชน จนเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ จึงทำให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่นำไปสู่การพ้นอำนาจของผู้นำเดิมในที่สุด แล้วได้เปลี่ยนผ่านไปสู่การเมืองที่มีความเป็นประชาธิปไตย มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีโดยตรงเป็นครั้งแรกในปี ๒๕๔๗ แล้วได้ ดร. ซูซิโล บัมบัง ยูโดโยโน ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีต่อเนื่องมา ๒ สมัย ซึ่งเป็นผู้นำที่มีบารมีและสามารถสร้างความมั่นคงทางการเมืองและความเป็นปึกแผ่นของประชาธิปไตยได้อย่างมาก มีความพยายามในการกระจายอำนาจ และให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชน ตลอดจนมีการตื่นตัวของภาคประชาสังคม

สภาผู้แทนราษฎรมีสมาชิกจำนวน ๕๖๐ คน มีพรรคการเมืองที่ลงสมัครรับเลือกตั้งกว่า ๔๐ พรรค แต่ได้รับที่นั่งในสภาเพียงจำนวนน้อยและไม่มีพรรคใดได้เสียงข้างมากโดยเด็ดขาด โดยพรรคที่ได้เสียงในสภาสูงสุดของการเลือกตั้งทั่วไปในปี ๒๕๔๗ และ ๒๕๕๒ คือ พรรค Golkar ที่เป็นกลุ่มอำนาจเดิม และพรรค Democratic Party ของประธานาธิบดีคนปัจจุบัน แต่ต่างก็ได้ที่นั่งในสภาจำนวนประมาณ ๑ ใน ๔ ของที่นั่งในสภาทั้งหมด จึงต้องจัดตั้งรัฐบาลผสมทั้งสองครั้ง

การที่อินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีเกาะแก่งเป็นจำนวนมาก ที่ความเป็นเชื้อชาติและความเป็นท้องถิ่นนิยมมีอิทธิพลสูงทางการเมือง ทำให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งสะท้อนถึงความหลากหลายทางสังคมและชาติพันธุ์ในประเทศ โดยมีทั้งพรรคการเมืองที่เน้นอุดมการณ์ในกรอบรวม และพรรคที่เน้นอุดมการณ์เชิงศาสนาหรือผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม อีกทั้งมีกลุ่มมุสลิมหัวรุนแรงที่พยายามจะสร้างอิทธิพลทางการเมือง จึงเป็นเรื่องที่ท้าทายต่อการพัฒนาประชาธิปไตย

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตย ซึ่งใช้เวลาดำเนินการ ๗ ปี แต่ก็ทำให้มีกติกาทางการเมืองด้านต่าง ๆ ที่ทุกฝ่ายยอมรับ โดยนอกจากกำหนดให้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีโดยตรงและจำกัดการดำรงตำแหน่งต่อเนื่องกันได้เพียงสองสมัยแล้ว ยังมีการแก้ไขให้สมาชิกสภาที่ปรึกษาประชาชนจำนวน ๒๐๐ คน ซึ่งก่อนนี้มีฐานะเป็นตัวแทนจากจังหวัดและ

กลุ่มสังคมโดยใช้วิธีคัดเลือกและแต่งตั้ง ถูกแทนที่ด้วยตัวแทนผ่านระบบเลือกตั้ง อันเป็นการขจัดอิทธิพลของฝ่ายกองทัพที่แต่เดิมสามารถมีที่นั่งในสภาได้โดยไม่ต้องผ่านการเลือกตั้ง

อินโดนีเซียเป็นประเทศหนึ่งในอาเซียนที่มีศาลรัฐธรรมนูญ และได้สร้างความเชื่อถือได้มากทางสังคมในการพิจารณาและมีข้อวินิจฉัยในเรื่องที่สำคัญหลายเรื่อง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีจำนวน ๙ คน มีวาระการดำรงตำแหน่ง ๕ ปี มาจากการคัดเลือกของสภาผู้แทนราษฎร ประธานาธิบดี และศาลสูงสุด ฝ่ายละ ๓ คน

<u>ฟิลิปปินส์</u>

ฟิลิปปินส์มีการปกครองในระบอบสาธารณรัฐ มีประธานาธิบดีที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงเป็นประมุขและหัวหน้าฝ่ายบริหาร อยู่ในตำแหน่งได้ ๖ ปี และดำรงตำแหน่งได้ไม่เกิน ๑ วาระ รัฐสภาประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรจำนวน ๒๙๒ คน และวุฒิสภาจำนวน ๒๔ คน มาจากการเลือกตั้งของผู้มีสิทธิออกเสียงทั่วประเทศ โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนไม่เกินร้อยละ ๒๐ ได้รับเลือกผ่านระบบบัญชีรายชื่อ และจำนวนที่เหลือต้องลงแข่งขันในเขตเลือกตั้ง

ฟิลิปปินส์เคยมีการปฏิวัติรัฐประหารหลายครั้งคล้ายกับไทย แต่สถาบันทหารฟิลิปปินส์ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองมากกว่าเป็นสถาบันชี้นำ และสถาบันทหารฟิลิปปินส์ไม่มีความเป็นปึกแผ่นและสืบทอดทางอำนาจอย่างต่อเนื่องเหมือนทหารไทย ไม่ได้ครอบครองทรัพยากรในการบริหารจัดการมากดังเช่นที่ทหารไทยได้รับ และไม่มีความผูกพันกับสถาบันหลักทางสังคมเหมือนเช่นที่ทหารไทยมีความผูกพันต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงทำให้บทบาททางการเมืองของทหารในฟิลิปปินส์และไทยมีความเข้มข้นแตกต่างกันแม้จะดูมีลักษณะคล้ายกัน

ฟิลิปปินส์ได้สืบทอดแบบแผนประชาธิปไตยจากสหรัฐอเมริกา จึงให้ความสำคัญกับเสรีภาพ ความเสมอภาค การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการตรวจสอบทางการเมือง แต่ลักษณะทางภูมิประเทศที่เป็นเกาะแก่ง ลักษณะทางสังคมที่มีหลายเผ่าพันธุ์ มีความเหลื่อมล้ำทางสังคมสูง ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน จึงทำให้ระบบอุปถัมภ์ ระบบท้องถิ่นนิยม และการซื้อเสียงขายเสียง เข้ามามีอิทธิพลในทางการเมืองมาก

พรรคการเมืองในฟิลิปปินส์มีหลายพรรค แต่บทบาททางการเมืองตกอยู่ภายใต้การชี้นำของผู้ที่มีอิทธิพลและครอบครัวใหญ่ไม่กี่ตระกูล โดยมีการศึกษาพบว่าบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในช่วงปี ๒๕๕๐ – ๒๕๕๓ มีผู้ที่เป็นบุคคลในครอบครัวของตระกูลเก่าทางการเมืองถึงกว่าร้อยละ ๗๕ และการศึกษาในอดีตย้อนหลังไปกว่านั้นพบว่ามีตระกูลชนชั้นนำทางการเมือง ๑๖๙ ครอบครัวที่มีบุคคลในครอบครัวเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ๗ คน รองประธานาธิบดี ๒ คน วุฒิสมาชิกกว่า ๔๐ คน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเกือบ ๑๕๐ คน และเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐบาลอีกกว่า ๕๐๐ คน นอกจากนี้ผู้ที่มีชื่อเสียงทางสังคมมักมีโอกาสสูงที่จะได้รับการเลือกตั้ง รวมทั้งผู้ที่อยู่ในวงการบันเทิงและกีฬา ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามีผู้ออกเสียงเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยที่ให้ความสำคัญกับตัวบุคคลมากกว่าประเด็นทางนโยบาย

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในฟิลิปปินส์มีระดับค่อนข้างสูง เนื่องมาจากลักษณะนิสัยที่เป็นคนชอบแสดงออก ชอบสังคม และมีเงื่อนไขความแตกต่างทางสังคมหลายด้านที่หลายฝ่ายต้องการเข้ามามีส่วนแก้ไข ส่วนองค์กรอิสระในฟิลิปปินส์ก็มีอยู่หลายองค์กร และได้พัฒนาการดำเนินงานจนมีชื่อเสียง เช่น องค์กรตรวจสอบการเลือกตั้ง อย่างไรก็ดี ฟิลิปปินส์ยังไม่มีศาลรัฐธรรมนูญ โดยการตีความและวินิจฉัยเรื่องเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญเป็นอำนาจของศาลสูงสุด

มาเลเซีย

มาเลเซียปกครองในระบอบสหพันธรัฐ มีพระราชาธิบดีเป็นประมุขของประเทศ ซึ่งสภาผู้ครองรัฐจะเลือกสุลต่านที่มีอยู่ ๙ รัฐหมุนเวียนกันเข้าดำรงตำแหน่งทุก ๕ ปี อำนาจนิติบัญญัติดำเนินการโดยรัฐสภา ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร มีสมาชิก ๒๒๒ คน และวุฒิสภา มีสมาชิก ๖๙ คน ที่มาทั้งจากการเลือกโดยสภานิติบัญญัติของ ๑๓ รัฐ ๆ ละ ๒ คน และจากการแต่งตั้งโดยพระราชาธิบดีอีกส่วนหนึ่ง นายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร โดยต้องเป็นผู้ที่มาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรด้วย

ลักษณะสำคัญของมาเลเซีย คือ การเป็นประเทศมุสลิมที่มีคนจีนเป็นกำลังสำคัญทางเศรษฐกิจ และเคยมีความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างกลุ่มคนสองเชื้อชาติดังกล่าว จนในที่สุดคนเชื้อสายมาเลย์ที่มีจำนวนมากกว่าและสามารถกุมอำนาจทางการเมืองได้ ได้กำหนดนโยบาย “ภูมิบุตร” และบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญที่ให้คนเชื้อสายมาเลย์ได้รับสิทธิทางการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และการดำรงตำแหน่งทางราชการเหนือกว่าชนชาติอื่น ซึ่งเรื่องนี้กลุ่มคนเชื้อสายอื่น โดยเฉพาะกลุ่มคนจีนจำต้องยอมรับ แต่ได้กลายเป็นรากเหง้าของความขัดแย้งทางการเมืองที่ยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน

มาเลเซียมีพรรคการเมืองหลายพรรค แต่กลุ่มที่ครองอำนาจต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน คือ องค์การเอกภาพแห่งชาติมลายู หรือ อัมโน (United Malays National Organization- UMNO) ที่เป็นกลุ่มพันธมิตรของคนเชื้อสายมาเลย์ ส่วนพรรคฝ่ายค้านที่สำคัญ คือ กลุ่มพันธมิตรประชาชน (People’s Pact) ภายใต้การนำของนายอันวาร์ อับราฮิม ที่ต้องประสบมรสุมทางการเมืองหลายปี แต่สามารถสร้างความนิยมจนเกือบพลิกขั้วการเมืองได้ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๖ โดยได้รับคะแนนเสียงรวมเหนือกว่าพรรครัฐบาลเป็นครั้งแรก คือ ร้อยละ ๕๑.๗๘ ต่อ ๔๘.๒๒ แต่ด้วยเทคนิคการจัดเขตเลือกตั้งทำให้พรรคอัมโนภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีนาจีบ ราซัค ยังสามารถได้จำนวนที่นั่งในสภามากกว่า แม้ว่าจะเป็นสัดส่วนที่น้อยลง

โดยรวมแล้ว มาเลเซียสามารถรักษาเสถียรภาพทางการเมืองไว้ได้เป็นอย่างดี ด้วยการวางกติกาที่ทำให้คนเชื้อสายมาเลย์ได้เปรียบทางการเมือง ในขณะที่ควบคุมการเติบใหญ่ของฝ่ายค้าน ซึ่งทำให้มีรัฐบาลที่มีความเข้มแข็งมาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ทำให้มีระเบิดเวลาทางการเมืองที่รอการปะทุเช่นกัน

อนึ่ง มาเลเซียไม่มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญ แต่ให้กรณีเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญอยู่ในการพิจารณาวินิจฉัยของศาลสูงสุด

ประเทศไทย

ประเทศไทยมีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์ของอาเซียนอย่างมาก เพราะมีที่ตั้งเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค มีพื้นที่ขนาดใหญ่ มีจำนวนประชากรมาก มีทรัพยากรหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการเกษตร และเป็นจุดเชื่อมต่อกับหลายประเทศในภูมิภาค ดังนั้นความเป็นไปของการเมืองการปกครองของไทยจึงมีผลกระทบต่ออาเซียนค่อนข้างสูง

ประเทศไทยผ่านการปฏิวัติรัฐประหารมาหลายครั้ง มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญหลายครั้ง และประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของชนชั้นกลางและการเติบโตของการเมืองและเศรษฐกิจท้องถิ่น แต่การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยก็ยังอยู่ในภาวะล้มลุกคลุกคลาน โดยยังมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบระบบอุปภัมภ์และอำนาจนิยม ในปัจจุบันมีการขยายบทบาทของกลุ่มธุรกิจการเมืองอย่างมาก แต่ฝ่ายทหารยังมีอิทธิพลสูงต่อการจัดดุลอำนาจทางการเมือง อีกทั้งการเมืองของไทยยังมีลักษณะรวมศูนย์อยู่มาก โดยความเป็นไปในเมืองหลวงจะมีผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศ

ลักษณะเด่นทางสังคม คือ การมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของชาติที่แตกต่างจากประเทศอาเซียนอื่น ๆ ซึ่งสืบเนื่องจากบทบาทในอดีตที่ทรงเป็นจอมทัพและพระปรีชาสามารถในการรักษาไว้ซึ่งเอกราชของประเทศ และการที่ทรงมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองของประเทศมาเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ปัจจุบัน ซึ่งประเด็นเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ถือเป็นประเด็นที่อ่อนไหวและเปราะบางในสังคมไทย

ในด้านการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจทางการเมือง ได้มีการจัดตั้งองค์กรอิสระขึ้นหลายองค์กร และมีการจัดตั้ง “ศาลรัฐธรรมนูญ” ภายใต้รัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ แต่ก็มีการวิพากษ์วิจารณ์ของพรรคการเมืองและกลุ่มการเมืองต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในหลายเรื่อง จนเกิดการต่อต้านเป็นครั้งคราวและมีความพยายามที่จะลดทอนอำนาจหรือล้มเลิกศาลรัฐธรรมนูญโดยบางฝ่าย

ประเทศไทยมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญหลายครั้ง ซึ่งสะท้อนถึงความไม่ลงตัวของการวางกติกาทางการเมืองระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม โดยมีประเด็นถกเถียงเกี่ยวกับคุณสมบัติและการได้มาซึ่งผู้แทนในรัฐสภาและองค์กรทางการเมือง การจัดความสมดุลระหว่างการตรวจสอบภาครัฐกับความมีประสิทธิภาพของฝ่ายบริหาร ตลอดจนเรื่องธรรมาภิบาลและจริยธรรมทางการเมือง ซึ่งการต่อสู้ในเรื่องเหล่านี้แต่ละฝ่ายได้ใช้วิธีการนอกรัฐสภาในหลายรูปแบบด้วย รวมทั้งมีการรัฐประหารเพื่อจัดระบบการเมืองใหม่ แต่ทำให้การพัฒนาการเมืองของไทยต้องหยุดชะงักและเริ่มต้นใหม่หลายครั้ง

เสรีภาพทางการเมืองของไทยนับว่าเปิดกว้างกว่าหลายประเทศในอาเซียน และระดับความเป็นประชาธิปไตยของไทยก็ไม่ด้อยไปกว่าประเทศอื่น แต่คุณภาพประชาธิปไตยของไทยยังเป็นที่กังขา ซึ่งมีความเกี่ยวโยงกับคุณภาพของคนในสังคม วัฒนธรรมทางการเมือง โครงสร้างทางอำนาจ และบทบาทของสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ประกอบกัน

บทที่ ๔
ข้อพิจารณาเรื่องประชาธิปไตย

แม้ว่าประเทศในอาเซียนจะมีลักษณะร่วมทางสังคมบางส่วนที่คล้ายคลึงกัน แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องประชาธิปไตย ทั้งรูปแบบและเนื้อหา ซึ่งการที่ระบอบการปกครองและลักษณะของประชาธิปไตยจะเป็นแบบใด มีระดับความเป็นประชาธิปไตยมากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยประกอบกัน โดยอาจพิจารณาในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) <u>ปัจจัยเรื่องจำนวนประชากร</u> ประเทศที่มีจำนวนประชากรไม่มากนักได้ใช้ระบอบประชาธิปไตยอย่างจำกัดเนื่องด้วยสามารถหาฉันทามติทางสังคมได้ง่าย ดังเช่น บรูไนดารุสซาลามที่เป็นชุมชนขนาดเล็กและใช้ระบบสุลต่านมาก่อนหน้านั้นเป็นเวลานาน และผู้ปกครองได้พยายามกระจายความมั่งคั่งให้ประชาชน ทำให้ความต้องการสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองมีน้อย หรือสิงคโปร์ที่แม้จะเป็นรัฐที่มีระดับการพัฒนาสูงมาก ประชาชนมีคุณภาพ มีการศึกษาสูง แต่ก็ยอมรับระบบประชาธิปไตยอย่างจำกัดเพราะยอมรับความสำคัญของการมีรัฐที่มีเสถียรภาพความมั่นคง ไม่ให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงทางเชื้อชาติ ไม่ให้เกิดความแตกแยกทางการเมือง ไม่ให้มีเหตุการณ์ที่กระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และมุ่งรักษาความเป็นเลิศและความเป็นหนึ่งเดียวของประเทศเอาไว้ ในขณะที่รัฐบาลก็ปกตรองตามหลักธรรมาภิบาล มีคณะรัฐมนตรีที่มีคุณภาพ พร้อมที่จะชี้แจงนโยบายและการดำเนินการใด ๆ ของรัฐบาลอย่างมีเหตุผล ทำให้รัฏฐาธิปัตย์เป็นที่ยอมรับของสาธารณชน

ส่วนประเทศลาว นอกจากจะมีปัจจัยเรื่องการครองอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ใช้ระบบรวมศูนย์เป็นพื้นฐานแล้ว จำนวนประชากรที่มีไม่มากนัก ประกอบกับสภาพภูมิประเทศที่เป็นป่าเขาและการสื่อสารคมนาคมยังไม่ครอบคลุมอย่างทั่วถึง ก็เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมประชาธิปไตยแบบจำกัดเช่นกัน ทั้งนี้ การพัฒนาประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไปภายใต้การกำกับของรัฐที่มีกำลังทรัพยากรจำกัดก็ทำให้สังคมเมืองไม่เติบโตอย่างรวดเร็วนัก และไม่เกื้อกูลต่อการขยายตัวของชนชั้นกลางในขนาดที่เพียงพอที่จะเกิดความต้องการในเรื่องประชาธิปไตยมากขึ้น โดยการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากฝั่งไทยอย่างสะดวกก็มีอิทธิพลเพียงด้านวัฒนธรรมและการเลียนแบบการบริโภค แต่ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางการเมือง และในทางกลับกัน ความวุ่นวายทางการเมืองที่เกิดขึ้นในไทยกลับจะเป็นตัวอย่างให้ภาครัฐของลาวใช้บอกเล่าถึงผลเสียของระบบพหุนิยมและผลดีของการอยู่ภายใต้ระบอบสังคมนิยม

๒) <u>ปัจจัยเรื่องลักษณะทางสังคมของเอเชีย</u> ประเทศในอาเซียนมีลักษณะของสังคมชนบทแบบเอเชีย มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันสูง มีการให้ความคุ้มครองและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางสังคม ซึ่งลักษณะเช่นนี้ได้ส่งผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของแต่ละประเทศด้วย

มีงานศึกษาหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นวัฒนธรรมประนีประนอมแบบเอเชีย รากฐานและอิทธิพลของระบบอุปถัมภ์ สภาพสังคมชนบทเดิม ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย และการได้โอกาส

ทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยกำหนดแบบแผนทางการเมืองและรูปแบบประชาธิปไตยของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งแตกต่างจากประชาธิปไตยในยุโรปและประเทศตะวันตกที่มีสภาพแวดล้อมเหล่านั้นต่างกัน โดยเฉพาะในมิติความเป็นปัจเจกชน

ในเรื่องนี้ นาย Michael Vatikiotis, ผู้อำนวยการระดับภูมิภาคของ Geneva–Based Henry – Dunant Centre for Humanitarian Dialogue ได้เขียนไว้ในหนังสือ “Political Change in Southeast Asia” ว่า เขาแปลกใจที่เห็นประชาธิปไตยเกิดภาวะชะงักงันในหลายประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และสรุปถึงเหตุผลที่ประชาธิปไตยดูผิดที่ผิดทางว่ามาจาก

๑) ความต่อเนื่องทางสังคมและวัฒนธรรม เกิดขึ้นช้ามาก ทำให้ต้องยอมรับต่อระบบอุปถัมภ์

๒) ในด้านเศรษฐกิจ ประชาชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในชนบทยังยากจน ยังต้องได้รับการอุปถัมภ์จากผู้นำ

๓) การปกครองแบบปิตุลาธิปไตยยังมีอยู่ โดยการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญเน้นและให้ความสนใจในเชิงความหมายมากกว่าจะนำมาปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย

ปัจจัยเรื่องระบบอุปภัมภ์เป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ เป็นวิถีชีวิต และแฝงอยู่ในหลายมิติ ทั้งในระดับศูนย์กลางการปกครอง ระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน ในองค์กร/หน่วยงาน และได้ปรับรูปแบบการให้ความอนุเคราะห์ พึ่งพา ช่วยเหลือเกื้อกูล และการตอบแทนผลประโยชน์ไปตามสภาพสังคมปัจจุบัน ดังนั้นหากสำนึกทางคุณธรรม สำนึกในเรื่องส่วนรวมและธรรมาภิบาลยังไม่สูงพอก็เป็นเรื่องยากที่จะลดอิทธิพลของระบบอุปภัมภ์ลงได้ อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและการปฏิบัติที่เป็นจริงด้วย โดยขึ้นอยู่กับโอกาสทางเศรษฐกิจสังคมที่จะพึ่งพิงตัวเองมากขึ้น ตลอดจนระดับการศึกษาของประชาชน และการเติบโตของสังคมที่ใช้เหตุผลตามความเป็นจริง อีกทั้งจะต้องคำนึงด้วยว่าในขณะที่มีความพยายามที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ ระบบอุปถัมภ์เองก็เปลี่ยนรูปแบบไปในทางที่ซับซ้อนและฝังลึกลงมากขึ้นด้วย

ระบบอุปภัมภ์และวิถีชีวิตแบบเอเชียได้มีอิทธิพลต่อแบบแผนและกระบวนการประชาธิปไตยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งประเทศขนาดเล็กและขนาดใหญ่ โดยอาจมีระดับที่น้อยในสิงคโปร์ที่เป็นประเทศที่มีความเป็นธรรมาภิบาลสูงและมีแบบแผนการทำงานแบบสังคมตะวันตก แต่ประเทศอื่นในอาเซียนต่างก็ได้รับอิทธิพลในเรื่องนี้อยู่ค่อนข้างมาก แม้แต่ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซียที่มีการขยายตัวของชนชั้นกลาง

ส่วนนักวิชาการไทย พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ได้เขียนกรณีของไทยในบทความ *การเมืองระบอบ "ลูกขุน/ลูกป๋าอุปถัมภ์" แบบประชาธิปไตย* ว่า การแสวงหาผู้อุปถัมภ์ได้ดำเนินไปทั้งในเมืองและชนบท โดยในชนบทนั้นผู้อุปถัมภ์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองประชาธิปไตยด้วยการใช้

นโยบายประชานิยมเติมเต็มส่วนที่ชาวบ้านขาดไปในทางเศรษฐกิจ ผ่านการใช้กลไกรัฐเพื่อกระจายทรัพยากรและลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจให้กับพวกเขา ในขณะที่ในสังคมเมือง การแสวงหาผู้อุปถัมภ์ในทางคุณธรรมผ่านความเป็นมืออาชีพที่ไม่โกงกิน อาทิ ข้าราชการพลเรือนหรือทหาร มีขึ้นเพื่อคานอำนาจนักการเมืองอุปถัมภ์จากชนบทมาโดยตลอด เพื่อปกป้องความได้เปรียบในทางโครงสร้างผ่านนโยบายการพัฒนาประเทศที่เอื้อประโยชน์ให้คนเมืองก่อนคนในชนบท อาทิ การพัฒนาอุตสาหกรรมในเมือง การพัฒนาเมืองและปล่อยให้คนชนบทเข้ามาเป็นแรงงาน

พิชญ์ฯ กล่าวด้วยว่า ปรากฏการณ์ของการเชิดชูผู้นำการเมือง บางคนเป็นวีรบุรุษเป็นอัศวิน เป็นผู้กู้วิกฤต และการแสดงออกถึงความต้องการของพลเมืองในการเลือกผู้แทนนั้น ต่างก็เป็นความต้องการเลือก "ผู้นำ" หรือ "ผู้อุปถัมภ์" นั่นเอง หรืออีกนัยหนึ่งนั้นประชาธิปไตยของไทยกลับต้องการ "ผู้อุปถัมภ์" พอ ๆ กันทั้งในเมืองและชนบท

อย่างไรก็ดี ลิขิต ธีรเวคิน กล่าวว่า ระบบอุปถัมภ์มีส่วนที่ดีอยู่มากมาย เป็นการช่วยเหลือผู้เสียเปรียบให้มีโอกาส แต่ระบบอุปถัมภ์จะต้องไม่ทิ้งหลักคุณธรรม และว่าการนำคนที่รู้จักสนิทสนมหรือพรรคพวกมาทำงานในองค์กรไม่ใช่ของแปลก แต่บุคคลผู้นั้นต้องมีความรู้ความสามารถและมีคุณภาพไม่แพ้ผู้อื่น และในแง่หนึ่งระบบอุปถัมภ์ก็มีอยู่ตามระดับมากน้อยในทุกสังคมแม้ในสังคมตะวันตก แต่สิ่งหนึ่งซึ่งปฏิเสธไม่ได้ก็คือระบบอุปถัมภ์เองจะต้องมีการปรับตัวไม่ให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับระบบที่ความเสมอภาคกำลังมีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมและมีการปกครองแบบประชาธิปไตย

๓) <u>วัฒนธรรมทางการเมือง</u> ปัจจัยเรื่องนี้เป็นส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตและแบบแผนการปกครองดั้งเดิมของสังคมนั้น ๆ ซึ่งได้สร้างทัศนคติและความคุ้นเคยในการเข้าร่วมทางการเมืองที่แตกต่างกันไป และได้กลายมาเป็นแบบแผนประชาธิปไตยในปัจจุบันในระดับที่แตกต่างกันไปด้วย โดยสังคมขนาดเล็ก เช่น บรูไนดารุสซาลามและสิงคโปร์ หรือประเทศที่ใช้การมีองค์กรที่เหนียวแน่นเพื่อผ่านการต่อสู้เพื่อเอกราช เช่น เวียดนามและลาว จะยอมรับการมีศูนย์ปกครองกลางได้ง่ายและยอมรับความจำกัดของประชาธิปไตย แต่สังคมขนาดใหญ่ที่มีสัดส่วนของชนชั้นกลางมากและการได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ประกอบกับความต้องการสิทธิเสรีภาพทางการเมืองเพื่อเกื้อหนุนต่อการดำเนินการทางเศรษฐกิจของตนก็จะต้องการการมีส่วนร่วมทางการเมืองในขอบเขตที่กว้างขึ้น และเรียกร้องระดับความเป็นประชาธิปไตยที่สูงขึ้น เช่น ในกรณีของไทย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย รวมทั้งการพัฒนาการเมืองที่กำลังเกิดขึ้นในเมียนมาร์

ประเด็นวัฒนธรรมทางการเมืองบ่งชี้ถึงระดับการยอมรับอำนาจของแต่ละสังคมและมีผลต่อความพอใจต่อความเป็นประชาธิปไตยว่าเป็นไปในระดับใด ดังเช่นกรณีของอินโดนีเซียที่เป็นสังคมมุสลิมและอยู่กันกระจัดกระจายตามเกาะแก่ง มีลักษณะทางท้องถิ่นนิยมสูง ก็จะแสดงออกทางการเมืองแบบรุนแรงและเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยในระดับสูง หรือกรณีฟิลิปปินส์ที่ชอบ

การแสดงออกทางสังคม ชอบใช้โวหาร และมีความเหลื่อมล้ำทางสังคมสูง ก็จะเรียกร้องประชาธิปไตยในระดับที่เข้มข้นเช่นกัน ในขณะที่คนไทยมีความคุ้นเคยกับการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และอยู่ภายใต้การปกครองของฝ่ายทหารมาหลายครั้ง ก็ได้ยอมรับการปกครองที่กำหนดโดยส่วนกลางได้ง่ายเช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้นการปฏิวัติรัฐประหารในแต่ละครั้งก็ได้ทำให้กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้งหยุดชะงัก ขาดความต่อเนื่อง ก็ทำให้ประชาชนขาดทักษะและการเรียนรู้ที่จะใช้สิทธิของตนอย่างเหมาะสมผ่านระบบประชาธิปไตยตัวแทน

๔) <u>บทบาทของพรรคการเมือง</u> สังคมที่มีพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์จะเกื้อหนุนต่อการพัฒนาประชาธิปไตยได้มากกว่าสังคมที่ใช้พรรคการเมืองเป็นเพียงเครื่องมือในการเข้าสู่อำนาจทางการเมือง ซึ่งสภาพทางสังคมในอาเซียนทำให้เห็นลักษณะของพรรคการเมืองในลักษณะหลังมากกว่าในลักษณะแรก โดยพรรคการเมืองมุ่งที่จะช่วงชิงที่นั่งในสภามากกว่าที่จะมุ่งผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเทศตามแนวทางที่ประกาศต่อสาธารณชน ดังนั้น จึงเห็นการก่อเกิดและการล้มเลิกพรรคการเมืองได้ง่ายในหลายประเทศ และทำให้ขาดฐานมวลชนที่ภักดีต่อพรรคการเมืองดังเช่นที่ปรากฏในสังคมตะวันตก โดยในส่วนของผู้เลือกตั้งก็จะให้ความสำคัญต่อตัวบุคคลที่ลงสมัครรับเลือกตั้งและผลประโยชน์ที่พรรคการเมืองจะหยิบยื่นให้ในช่วงรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งมากกว่าที่จะคำนึงถึงนโยบายของแต่ละพรรคอย่างแท้จริง

ผลจากการนี้ทำให้ประชาธิปไตยในหลายประเทศในอาเซียนอยู่ในสภาพล้มลุกคลุกคลาน มีการเปลี่ยนขั้วทางการเมืองได้ง่าย รวมทั้งเกิดกลุ่มการเมืองนอกสภาที่เคลื่อนไหวเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่กลุ่มตนต้องการโดยไม่ผูกโยงกับพรรคการเมือง พรรคการเมืองจึงไม่มีความเป็นสถาบันที่ได้รับการยอมรับมากเพียงพอ ไม่เป็นองค์กรทางการเมืองที่สร้างการเรียนรู้ในอุดมการณ์ของพรรคและไม่เป็นโรงเรียนประชาธิปไตยของชุมชน

อย่างไรก็ดี ก็มีข้อพึงระวังว่าความเข้มแข็งของพรรคการเมืองก็สามารถสร้างกรอบรัดการพัฒนาประชาธิปไตยได้เช่นกัน เช่น พรรคการเมืองในสิงคโปร์และมาเลเซียที่มีความเข้มแข็งมาก มีการดำเนินการตามนโยบายและอุดมการณ์ของพรรคได้อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ก็ได้สร้างกำแพงปิดกั้นการเติบโตของพรรคการเมืองฝ่ายค้าน และได้ปิดกั้นสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยรวมไปในระดับหนึ่ง โดยยกเหตุผลเรื่องเอกภาพและความสามารถของประเทศเป็นสำคัญ หรือพรรคการเมืองในประเทศที่ปกครองในระบบสังคมนิยม เช่น เวียดนามและลาว แม้ว่าจะสามารถดำเนินนโยบายตามอุดมการณ์ของพรรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก็จำกัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างเสมอภาคในประเทศไปด้วย

๕) <u>บทบาทของฝ่ายทหาร</u> ประเทศในอาเซียนหลายประเทศเคยผ่านการปกครองภายใต้ฝ่ายทหารมาแล้ว เช่น ไทย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย เมียนมาร์ ซึ่งภายใต้รูปแบบการปกครองดังกล่าวคือการงดหรือจำกัดความเป็นประชาธิปไตยนั่นเอง และแต่ละประเทศก็ได้ก้าวพ้นการปกครอง

ในระบบภายใต้ฝ่ายทหารไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยในระดับที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับรากลึกของอิทธิพลของฝ่ายทหารในแต่ละประเทศ และการจัดดุลยภาพทางการเมืองระหว่างฝ่ายพลเรือนกับฝ่ายทหารในสังคมยุคใหม่ที่เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและอิทธิพลจากต่างประเทศ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก ได้มีอิทธิพลกำหนดความเป็นไปภายในประเทศด้วย

ในกรณีฟิลิปปินส์ ฝ่ายทหารถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองมากกว่าที่จะขึ้นมากุมอำนาจทางการเมืองเองโดยตรง ซึ่งคงเป็นเพราะการวางพื้นฐานของระบบการเมืองโดยสหรัฐฯ (ในยุคที่เป็นเจ้าอาณานิคม) มีความแข็งแกร่งมากพอที่จะให้ฝ่ายการเมืองเป็นฝ่ายนำ และเป็นไปตามความเป็นจริงที่ฝ่ายการเมืองเป็นฝ่ายที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจ มิใช่ฝ่ายทหาร ส่วนกรณีอินโดนีเซีย ฝ่ายทหารมีบทบาทกำกับในระดับที่สูงกว่าในยุคของประธานาธิบดีซูการ์โนและซูฮาร์โต แต่ก็ยังใช้อิทธิพลทางอ้อมต่อกระบวนการตัดสินใจมากกว่าการเข้าไปมีบทบาทโดยตรง แล้วฝ่ายทหารถูกลดบทบาทและอิทธิพลลงในช่วงการเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตย จากนั้นได้ถูกปรับบทบาทให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นและให้อยู่ภายใต้การกำกับของพลเรือนในยุคประธานาธิบดียูโดโยโนซึ่งเป็นอดีตผู้นำทหารแนวปฏิรูป อย่างไรก็ตาม กล่าวกันว่าอิทธิพลของฝ่ายทหารในอินโดนีเซียยังมีอยู่ไม่น้อยในฐานะของผู้คุ้มครองและผู้พิทักษ์ และยังคงมีบทบาทอยู่หลังฉากในฐานะผู้เล่นตัวสำคัญทางการเมือง ทั้งนี้ บทบาทของทหารในอนาคตขึ้นอยู่กับประธานาธิบดีคนต่อ ๆ ไปด้วยว่ามีความสามารถในการนำประเทศเพียงไร และจะใช้ทหารเป็นเครื่องมือสนับสนุนทางการเมืองหรือไม่

ในกรณีกัมพูชา ฝ่ายทหารอยู่ภายใต้การกำกับของฝ่ายการเมืองเช่นกัน แต่ก็เป็นกลุ่มการเมืองที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของกองกำลังปลดแอกภายใต้การมีอิทธิพลของเวียดนามที่เข้ามายึดอำนาจจากสมเด็จนโรดม สีหนุ และได้ใช้ทหารเป็นกำลังในการสถาปนาการมีอำนาจทางการเมืองต่อเนื่องมาตั้งแต่นั้นจนถึงปัจจุบัน

ในกรณีของไทย ฝ่ายทหารได้เข้ามามีอำนาจสลับกับบทบาทของรัฐบาลพลเรือนมาตั้งแต่สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข แล้วได้ว่างเว้นการมีบทบาทโดยตรงตั้งแต่สิ้นยุคของพลเอกสุจินดา คราประยูร แต่เมื่อเกิดการตีบตันทางการเมืองในปี ๒๕๔๙ ฝ่ายทหารก็ได้เข้ามามีบทบาทโดยตรงอีกครั้งหนึ่งแล้ววางระบบใหม่ จากนั้นได้ถอยไปมีบทบาทอยู่ไม่ห่างนักในช่วงการฟื้นฟูรัฐบาลพลเรือน และยังคงเป็นตัวเล่นทางการเมืองที่มีความสำคัญมากต่อการเมืองไทย

ส่วนในกรณีมาเลเซียและสิงคโปร์ (ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของมาเลเซีย) ฝ่ายทหารอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐบาลพลเรือน อันเนื่องมาจากบทบาทในอดีตของขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชที่ใช้การเคลื่อนไหวเรียกร้องโดยมีพลเรือนเป็นผู้นำ มิใช่โดยการต่อสู้ด้วยกำลังเพื่อเอกราช ประกอบกับอิทธิพลของระบบการเมืองที่อังกฤษได้วางรากฐานไว้ให้ฝ่ายพลเรือนเป็นฝ่ายนำ ทำให้ไม่มีการสร้างผู้นำกองทัพให้ขึ้นมาเป็นผู้นำทางการเมือง

สำหรับประเทศที่ปกครองในระบอบสังคมนิยม เช่น เวียดนามและลาว ฝ่ายทหารอยู่ภายใต้การกำกับของพรรคคอมมิวนิสต์ และเป็นเครื่องมือของพรรคในการปกครอง

การเข้ามามีอำนาจของฝ่ายทหารอาจมิใช่เพื่อการกอบโกยอำนาจและความมั่งคั่งเสมอไป หากแต่เพื่อควบคุมระบบการเมืองในบางช่วงที่มีความเปราะบางและเสี่ยงต่อการเสียเอกภาพและความมั่นคงของประเทศซึ่งเป็นคุณค่าที่ฝ่ายทหารให้ความสำคัญ ดังนั้น บทบาทของฝ่ายทหารจึงอาจเกื้อกูลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยได้ด้วยหากดำเนินการปฏิรูปอย่างแท้จริง แล้วถอนตัวออกไปอย่างเหมาะสม

๖) <u>บทบาทขององค์กรอิสระ</u> ความต้องการจัดตั้งองค์กรอิสระขึ้นในหลายประเทศอาเซียนถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรทางการเมืองที่ควรมีในสังคมประชาธิปไตย เพื่อตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ อย่างไรก็ดี หลายประเทศก็มีคำอธิบายที่จะใช้การตรวจสอบภายใต้กลไกปกติที่มีอยู่

ในกรณีของไทย มีการจัดตั้งองค์กรอิสระขึ้นหลายองค์กรตามรัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๔๐ และ ๒๕๕๐ ที่สำคัญได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ผู้ตรวจการแผ่นดิน คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน และคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ซึ่งมีบทบาทในการควบคุมกฎหมายและการปฏิบัติในทางการเมืองไม่ให้ขัดกับรัฐธรรมนูญ ทำให้ระบบการเมืองและระบบราชการเป็นไปโดยสุจริตและชอบธรรม และให้การปฏิบัติหน้าที่ของภาครัฐเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

ในกรณีของมาเลเซีย สิงคโปร์ และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี ไม่มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญ โดยให้อำนาจแก่ศาลยุติธรรมสูงสุดในการพิจารณาความเกี่ยวกับประเด็นโต้แย้งในเรื่องรัฐธรรมนูญ

บทบาทขององค์กรอิสระสามารถเป็นทั้งคุณและโทษให้แก่ประชาธิปไตยได้ โดยขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นองค์กรอิสระนั้น ๆ ด้วย โดยหากมีการปฏิบัติหน้าที่และวินิจฉัยกรณีต่าง ๆ อย่างอิสระ เป็นกลาง และเป็นไปตามหลักนิติธรรม ก็จะได้รับการยอมรับในคำตัดสิน แต่หากคำวินิจฉัยเป็นที่เคลือบแคลงกังขาก็จะทำให้ขาดความเชื่อถือ ทั้งนี้โดยทั่วไปแล้วองค์กรอิสระในอาเซียนก็ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นอย่างดีและเกื้อกูลต่อระบอบประชาธิปไตย

๗) <u>อิทธิพลของโลกาภิวัตน์และปัจจัยภายนอก</u> ได้แก่ อิทธิพลทางการเมืองและสังคม เทคโนโลยีการสื่อสาร การเลียนแบบทางสังคม และการใช้ประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศในภูมิภาคด้วย

การกดดันของสังคมตะวันตกต่อการเมืองในเมียนมาร์เป็นตัวอย่างอันดีของการใช้อิทธิพลจากภายนอกเพื่อให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตย แม้ว่าส่วนหนึ่งจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ของฝ่ายตะวันตกเองในการใช้ประโยชน์จากเมียนมาร์และในการเข้ามามีบทบาทในเมียนมาร์ อีกทั้งการมีอิทธิพลยังรวมถึงการเลียนแบบซึ่งกันและกันในภูมิภาค โดยกระแสการเปลี่ยนแปลงทางประชาธิปไตยในประเทศหนึ่งได้ส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนทางการเมืองในทำนองเดียวกันในประเทศใกล้เคียงด้วย

๘) ผู้นำและความสามารถของรัฐบาล การพัฒนาประชาธิปไตยจะเปิดกว้างมากเพียงไรขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของผู้นำทางการเมืองและความสามารถของรัฐบาลในการสร้างบรรยากาศให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประชาธิปไตยด้วย

กรณีนี้เห็นได้จากประชาธิปไตยในมาเลเซียและสิงคโปร์ที่มีผู้นำและรัฐบาลที่มีความเข้มแข็งที่กำกับการพัฒนาประชาธิปไตยให้เป็นไปอย่างค่อนข้างราบรื่นเมื่อเปรียบเทียบกับหลายประเทศในภูมิภาค หรือวิสัยทัศน์ของผู้นำทหารของเมียนมาร์ที่ยอมรับการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย ตลอดจนบทบาทของผู้นำการเมืองแนวปฏิรูปในประเทศอาเซียนอื่น ๆ

๙) รัฐธรรมนูญในฐานะกติกาประชาธิปไตย ประเทศที่มีรูปแบบการปกครองแบบรวมศูนย์ เช่น เวียดนาม ลาว หรือระบอบประชาธิปไตยแบบจำกัด เช่น สิงคโปร์ และกัมพูชา มีรัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน ซึ่งการที่ไม่ปรากฏแรงต่อต้านหรือเรียกร้องในประเด็นรัฐธรรมนูญน่าจะเนื่องมาจากได้รับการยอมรับว่าเป็นกติกาทางการเมืองที่สามารถสนองประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจให้กับกลุ่มต่าง ๆ ทางสังคมได้

แต่สำหรับประเทศที่ใช้ระบบการเมืองแบบหลายพรรค การต่อสู้เรื่องกติกาหรือการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นที่ยอมรับกันเป็นไปอย่างเข้มข้นมากกว่า อาทิ อินโดนีเซียที่ใช้เวลาถึง ๗ ปีในการแก้ไขรัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน แต่ก็ได้วางหลักเกณฑ์ทางการเมืองที่เป็นที่ยอมรับกันและทำให้การเมืองของอินโดนีเซียมีเสถียรภาพมากกว่าหลายประเทศในอาเซียน

มาเลเซียก็มีรัฐธรรมนูญที่เป็นที่ยอมรับและไม่ได้มีการแก้ไขปรับปรุงมาเป็นเวลานานแล้ว ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่จะให้สิทธิแก่คนเชื้อสายมาเลย์เหนือกว่าคนเชื้อสายอื่น อันถือว่าไม่ได้ให้ความเสมอภาคและเป็นธรรมอย่างที่ควร แต่ก็ทำให้การเมืองของมาเลเซียมีเสถียรภาพในเชิงกติกาการเมืองเช่นกัน

สำหรับประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญมาแล้ว ๑๘ ฉบับ ทั้งฉบับที่ร่างโดยกลไกรัฐสภาและที่ร่างโดยองค์กรที่จัดตั้งขึ้นภายหลังการปฏิวัติรัฐประหาร โดยรัฐธรรมนูญที่ยอมรับกันว่ามีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดคือฉบับปี ๒๕๔๐ ซึ่งเป็นฉบับเดียวที่ยกร่างโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญที่สมาชิกล้วนมาจากการเลือกตั้ง โดยรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ก่อให้เกิดการจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อตรวจสอบทางการบริหารและการเมืองหลายองค์กร แต่ต่อมาได้ถูกยกเลิกโดยการรัฐประหารในปี ๒๕๔๙ แล้วยกร่างและประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๕๐ แต่กลุ่มการเมืองที่ขึ้นมามีอำนาจก็มีความประสงค์จะแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้มีเนื้อหาตามรัฐธรรมนูญฉบับเดิม ซึ่งเป็นประเด็นขัดแย้งทางการเมืองกับกลุ่มที่ยังมีอิทธิพลทางการเมืองอยู่เดิม โดยความขัดแย้งในประเด็นนี้เป็นที่หวั่นวิตกว่ามีความสุ่มเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรงได้ ทั้งนี้ ความขัดแย้งเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญในไทยสะท้อนถึงการมีความเห็นที่ยังไม่ลงตัวในเรื่องกติกาทางการเมืองเช่นกัน และคงต้องใช้เวลาในการสร้างความเห็นชอบให้เกิดขึ้นในบรรดาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทางการเมืองและในหมู่สาธารณชน

บทที่ ๔
สรุปและข้อคิดเห็น

การสำรวจประชาธิปไตยในอาเซียนจะเห็นได้ว่าประชาธิปไตยมีหลายรูปแบบ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมหลายประการ อาทิ พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ สภาพทางสังคม วัฒนธรรมทางการเมือง และบทบาทของบุคลากรและสถาบันทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งอาเซียนที่เป็นองค์กรที่รวมตัวกันแบบหลวม ๆ และยึดถือหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน ก็ไม่ได้กำหนดหลักการเรื่องประชาธิปไตยหรือกำหนดอุดมการณ์ทางการเมืองไว้อย่างเคร่งครัด เพียงแต่ผลักดันให้มีการปกครองตามหลักของกฎหมายและมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักยึดถือ ดังนั้น ประชาธิปไตยในอาเซียนจึงมีหลายระดับตั้งแต่แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แบบสังคมนิยม แบบจำกัดการเข้าร่วม และแบบหลายพรรค โดยมีระดับการเปิดกว้างทางการเมือง สิทธิ เสรีภาพ และการเข้าร่วมทางการเมืองของประชาชนที่แตกต่างกัน โดยแต่ละประเทศก็มีเหตุผลของระบบการเมืองของตน โดยจะเห็นว่ามีหลายประเทศในอาเซียนที่ไม่มีระดับความเป็นประชาธิปไตยมากนักตามเกณฑ์สากล ไม่ว่าจะในเชิงรูปแบบหรือในเนื้อหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ก็ปรากฏว่าเป็นสังคมที่มีเสถียรภาพและอำนวยความอยู่ดีกินดีแก่ประชาชนได้ในระดับที่น่าพอใจ

ระดับความเป็นประชาธิปไตยไม่ได้เป็นปัจจัยหลักที่จะกำหนดพลังอำนาจของประเทศ และไม่ได้เป็นปัจจัยชี้ขาดที่จะบอกได้ว่าสังคมใดมีคุณภาพมากกว่ากัน หรือทำให้ประชาชนมีความสุขและมีความพอใจในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมได้มากกว่ากัน เพราะขึ้นอยู่กับการทำหน้าที่รัฐบาลและการดำเนินนโยบายบริหารประเทศของรัฐนั้น ๆ ด้วย ดังเช่น สิงคโปร์ได้ชื่อว่าเป็นรัฐที่มีประชาธิปไตยแบบจำกัด แต่ก็มีชื่อเสียงในการเป็นรัฐที่มีธรรมาภิบาลสูง มีกำลังอำนาจทางเศรษฐกิจสูงทัดเทียมกับประเทศตะวันตก หรือมาเลเซียก็ไม่ได้ให้สิทธิทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกับทุกชนชาติ แต่ก็ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ สถานะทางเศรษฐกิจ และเกียรติภูมิของประเทศได้อย่างดี ส่วนเวียดนามก็เป็นประเทศที่มีความจำกัดทางประชาธิปไตยเช่นกัน แต่ก็สามารถพัฒนาประเทศให้รุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว หรือในกรณีของลาวที่ปกครองในรูปแบบเดียวกับเวียดนาม แต่ก็อาจถือว่ามีระดับความเป็นประชาธิปไตยที่เหมาะกับขนาดของประเทศ จำนวนประชากรและกำลังอำนาจทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ในขณะเดียวกันประชาธิปไตยมิใช่เป็นเพียงรูปแบบ การเลือกตั้งและการมีรัฐธรรมนูญไม่ได้บอกว่าประเทศนั้น ๆ มีความเป็นประชาธิปไตยจริงหรือไม่ การเลือกตั้งอาจเป็นเพียงวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองโดยไม่ได้ส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ในขณะที่รัฐธรรมนูญของหลายประเทศก็ยังไม่มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยมีข้อจำกัดตามบริบททางการเมืองในแต่ละประเทศ ดังนั้น จึงเกิดความเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นกติกาที่เป็นที่ยอมรับกันมากกว่าเดิม ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาในการเจรจาต่อรองและหาฉันทามติ

ประชาธิปไตยยังมิใช่เป็นเรื่องที่มองเพียงปรากฏการณ์ช่วงขณะใดขณะหนึ่ง หรือมองเพียงว่าสังคมนั้นกำลังมีความสงบหรือกำลังเกิดความวุ่นวายทางการเมืองหรือไม่ แต่ควรมองเป็นกระบวนการในระยะยาว เพราะสังคมที่ดูมีความสงบอาจเป็นเพราะอยู่ภายใต้การควบคุมหรืออาจกำลังเกิดภาวะคุกรุ่นที่รอการประทุ ส่วนสังคมที่ดูวุ่นวายอาจอยู่ในระยะของการปรับตัว เรียนรู้ และเปลี่ยนผ่านไปสู่ดุลยภาพที่ดีกว่าเดิม

ความสามารถของผู้นำทางการเมืองและความสามารถของรัฐบาลในการบริหารประเทศและจัดการทางการเมือง โดยเฉพาะต่อประเด็นความขัดแย้งทางการเมือง ก็นับเป็นปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการทางประชาธิปไตยของแต่ละสังคม โดยหากมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ดี มีบารมี มีความสามารถในการดำเนินการทางการเมืองได้ดี ก็จะทำให้เกิดพัฒนาการในทางบวกในระยะยาว แม้ว่าจะต้องใช้เวลาอยู่บ้าง อีกทั้งต้องคำนึงว่าประชาธิปไตยเป็นเรื่องของกระบวนการที่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน ลักษณะทางสังคม อำนาจต่อรองทางการเมือง และขึ้นอยู่กับการนำประชาธิปไตยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมและสร้างพลังอำนาจของประเทศได้อย่างไร มิใช่การใช้สิทธิเสรีภาพและโอกาสทางการเมืองเพื่อประโยชน์ส่วนตน หรือดำเนินการทางการเมืองอย่างไร้ความรับผิดชอบ

การหารูปแบบประชาธิปไตยที่เหมาะสมจึงไม่สามารถเลียนแบบกันได้ และไม่สามารถบอกได้ว่าแบบไหนจะดีกว่ากัน โดยขึ้นอยู่กับสภาวะแวดล้อมทางการเมืองและสังคมที่แตกต่างกัน และขึ้นอยู่กับว่าจะนำประชาธิปไตยที่มีอยู่ไปให้ให้เกิดพลังอำนาจของประเทศได้อย่างไร ในขณะที่ก็เห็นการปรับเพิ่มระดับความเป็นประชาธิปไตยในหลายประเทศในอาเซียน แม้ว่าบางกรณีจะไม่ใช่การปรับเปลี่ยนระบอบที่มีความจำกัดทางประชาธิปไตยไปสู่ระบบพหุนิยมก็ตาม โดยปรากฏพัฒนาการในทางบวกในการส่งเสริมประชาธิปไตย อาทิ การลดและปรับบทบาทของฝ่ายทหาร การให้สิทธิและเสรีภาพทางการเมืองแก่ประชาชนมากขึ้น การเพิ่มการตรวจสอบทางการเมือง การพัฒนาบทบาทของพรรคการเมือง และการควบคุมการเลือกตั้งให้เป็นไปโดยสุจริต ยุติธรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นที่หวังว่าจะเพิ่มความเป็นประชาธิปไตยในอาเซียนอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศในอาเซียนจะรวมตัวกันเป็นประชาคมการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เหนียวแน่นขึ้น ก็น่าจะส่งผลต่อการเรียนรู้และถ่ายทอดในเรื่องประชาธิปไตยด้วย

ประชาธิปไตยจึงไม่ได้มีเพียงรูปแบบเดียว รวมทั้งในกรณีของประเทศในอาเซียน โดยไม่จำเป็นที่ทุกประเทศจะต้องมีระดับความเป็นประชาธิปไตยในทางทฤษฎีอย่างเท่าเทียมกัน หากแต่เป็นเรื่องของการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมทางการเมือง และการจัดดุลอำนาจของสังคมนั้น ๆ อย่างไรก็ดี ประชาธิปไตยในรูปแบบใด ๆ พึงคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน พึงยึดถือการมีกติกาที่เป็นที่ยอมรับ เปิดโอกาสต่อการเข้าร่วมและการใช้สิทธิเสรีภาพทางการเมืองอย่างเหมาะสม หรือการมีรัฐธรรมนูญที่เป็นที่ยอมรับและใช้บังคับได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งต้องมีการใช้กฎหมายอย่างยุติธรรม และยึดถือหลักนิติธรรมในการปกครองและการบริหารจัดการ

โดยเนื้อแท้แล้ว ประชาธิปไตยของแต่ละสังคม คือ กระบวนการต่อสู้และจัดสรรอำนาจระหว่างกลุ่มการเมือง การตกลงและกำหนดกติกาทางการเมือง การดำเนินการทางนโยบาย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เพียงแต่มีความแตกต่างกันไปในรายละเอียด อาทิ ขอบเขตของสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ภราดรภาพ และการเคารพเหตุผล และระดับของนิติธรรมในทางการเมือง

ในการนี้ การเรียนรู้ประสบการณ์ประชาธิปไตยของประเทศเพื่อนบ้าน และการเรียนรู้ข้อดีข้อด้อยของสังคมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะประเทศที่มีระบบการปกครองแบบเดียวกัน และมีตัวเล่นทางการเมืองที่มีบทบาทในทำนองเดียวกัน จึงเป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยในประเทศไทยเอง ได้แก่ การสร้างสำนึกประชาธิปไตย การพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองให้มีคุณภาพ การพัฒนาพรรคการเมืองให้มีความเข้มแข็ง การสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีความรับผิดชอบของประชาชน การจัดการเลือกตั้งอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม การใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างชาญฉลาด การต่อสู้กับกลุ่มธุรกิจการเมือง การมีบทบาทที่เหมาะสมของฝ่ายทหาร การเสริมสร้างการตรวจสอบทางการเมืองที่เที่ยงธรรม ตลอดจนการตกลงกติกาและการหาทางออกทางการเมือง และที่สำคัญ คือ การให้การเมืองมีความยึดโยงกับประชาชนและคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง

<u>ข้อเสนอแนะ</u>

การศึกษาในเรื่องนี้เป็นการสำรวจประชาธิปไตยในเบื้องต้น อีกทั้งมุมมองต่อประชาธิปไตยก็มีหลายบริบท ดังนั้น ผู้ที่สนใจอาจศึกษาเพิ่มเติมที่จะทำให้สามารถเปรียบเทียบความเป็นประชาธิปไตยในประเทศอาเซียนได้ในรายละเอียด และจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลายของไทยได้ดีขึ้นด้วย

ในส่วนของการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยและประเทศในอาเซียน ควรคำนึงถึงการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตยที่เกื้อกูลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีคุณภาพ และการให้โอกาสแก่ประชาชนในการมีประสบการณ์เรียนรู้ผลดีผลเสียของการตัดสินใจทางการเมืองของตน โดยเฉพาะการใช้สิทธิเลือกตั้งตามกำหนดเวลาโดยไม่ถูกแทรกแซงทางการเมือง และการส่งเสริมการปฏิบัติทางประชาธิปไตยในบริบทต่าง ๆ ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ใช้ระบบประชาธิปไตยแบบพหุนิยม

สำหรับประชาธิปไตยของไทย อาจดูอ่อนแอลงเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอาเซียนบางประเทศ อันเป็นผลให้สถานะและพลังอำนาจของประเทศไม่โดดเด่นอย่างที่ควรจะเป็น แต่ก็ถือว่าระดับความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนมีสูงขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก และควรพยายามให้มีการต่อสู้กันทางการเมืองในระบบซึ่งจะเป็นกระบวนการที่จะทำให้ประชาธิปไตยมีความเข้มแข็งขึ้น ทั้งนี้ นับเป็นเรื่องที่ท้าทายที่สังคมไทยจะต้องใช้ความอดทน อดกลั้น และร่วมมือกันหาทางออกของการแบ่งขั้วที่รุนแรงในทางการเมือง เพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง มีคุณภาพ และเป็นพลังอำนาจของประเทศต่อไป

บรรณานุกรม

กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. (๓๐ มกราคม ๒๕๕๖). **ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน**. (ออนไลน์) สืบค้นจาก http://www.mfa.go.th/asean/th/customize/30637-%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B9%80%E0%B8%A1%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%A5%E0%B8%B0%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B8%A1%E0%B8%B1%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B8%84%E0%B8%87%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%8B%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%99.html

พรรณชฎา ศิริวรรณบุศย์. (๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๖). **วิธีทำให้พรรคการเมืองเป็นสถาบันของเพื่อนบ้านอาเซียน**. มติชน (ออนไลน์). สืบค้นจาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1369121891

วิสุทธิ์ โพธิแท่น (๒๕๕๐). **แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย**. สำนักฝึกอบรม เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพมหานคร

ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน. (๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๖) **สังคมออนไลน์และการสร้างประชาธิปไตยในอาเซียน.** (ออนไลน์). สืบค้นจาก http://www.aseanthai.net/special-news-detail.php?id=79

สมเกียรติ อ่อนวิมล. (๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖). **บันทึกอาเซียนกับ ดร. สมเกียรติ อ่อนวิมล**. เดลินิวส์. (ออนไลน์). สืบค้นจาก http://www.dailynews.co.th/article/825/206236

Wikipedia. (๒๕๕๖). **Association of Southeast Asian Nations**. (ออนไลน์). สืบค้นจาก http://en.wikipedia.org/wiki/Association_of_Southeast_Asian_Nations